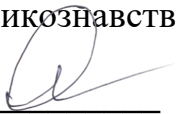

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА І ХОРЕОГРАФІЇ
КАФЕДРА МУЗИКОЗНАВСТВА ТА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

«Допущено до захисту»:

Завідувач кафедри музикознавства та музичної освіти

_____ **Ольга ОЛЕКСЮК**

Протокол засідання кафедри № ____ від «__» _____ 2025 р.

ІХАН ЧЖОУ

РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ
ПОЧАТКОВОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ
ПІДГОТОВКИ

Кваліфікаційна робота зі спеціальності

025 «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО»

Освітньо-професійна програма **025.00.01 «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО»**

Науковий керівник:

Олексюк Ольга Миколаївна,

доктор педагогічних наук,

професор, завідувач кафедри

музикознавства та музичної освіти

Київ – 2025

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ЧИ СКОРОЧЕНЬ

- ВДПУ** — Вінницький державний педагогічний університет
- ДЗО** — дошкільний заклад освіти
- КМАМ** — Київське муніципальне академічне музичне училище
- НМАУ** — Національна музична академія України
- НПУ** — Національний педагогічний університет
- ЗВО** — заклад вищої освіти
- ЗМО** — заклад музичної освіти
- ЗПМО** — заклад початкової музичної освіти
- НВК** — навчально-виховний комплекс
- ПМО** — початкова музична освіта
- СМШ** — спеціалізована музична школа
- ДМШ** — дитяча музична школа
- МШ** — музична школа
- МУ** — музичне училище
- ЗОШ** — загальноосвітня школа
- ОНМА** — Одеська національна музична академія
- ХДУМ** — Харківський державний університет мистецтв
- DOI** — цифровий ідентифікатор об'єкта (Digital Object Identifier)
- URL** — уніфікований покажчик ресурсу (Uniform Resource Locator)
- ім.** — імені
- вип.** — випуск
- с.** — сторінка
- т.** — том
- ор.** — opus (твір)
- XIX ст.** — XIX століття
- XX ст.** — XX століття
- XXI ст.** — XXI століття

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ.....	9
1.1. Сутність та структура музичних здібностей у психолого-педагогічній літературі.....	9
1.2. Педагогічні умови розвитку музичних здібностей у початковій музичній освіті.....	16
1.3. Фортепіано як провідний інструмент у системі початкової музичної освіти.....	23
Висновки до розділу 1.....	30
 РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ.....	 31
2.1. Методи та прийоми розвитку ладового чуття у фортепіанному класі.....	31
2.2. Формування музично-слухових уявлень засобами фортепіанної гри.....	44
2.3. Розвиток почуття ритму в процесі фортепіанного навчання.....	53
Висновки до розділу 2.....	62
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема розвитку музичних здібностей дітей у закладах початкової музичної освіти набуває особливої актуальності в контексті сучасної освітньої парадигми, орієнтованої на розкриття індивідуального потенціалу кожної особистості. Фортепіанна підготовка як основа музичного виховання протягом століть залишається одним із найефективніших засобів формування та розвитку музичних здібностей, оскільки фортепіано поєднує в собі унікальні можливості гармонічного, поліфонічного та мелодичного мислення. Саме тому цей інструмент традиційно називають «музичною азбукою» і використовують як обов'язковий компонент професійної підготовки музикантів різних спеціальностей.

Останніми роками спостерігається активізація наукових досліджень у галузі музичної педагогіки та психології, що стосуються питань розвитку музичних здібностей дітей молодшого шкільного віку. Численні роботи вітчизняних та зарубіжних науковців присвячено різноманітним аспектам цієї проблеми. Зокрема, теоретичні основи розвитку музичних здібностей розглядають у своїх дослідженнях. Питання методики фортепіанного навчання висвітлено в роботах Г. Г. Нейгауза. Проблеми початкової музичної освіти досліджували О. П. Рудницька, Л. М. Масол, О. М. Олексюк, Г. М. Падалка. Водночас питання комплексного підходу до розвитку музичних здібностей саме в процесі фортепіанної підготовки в закладах початкової музичної освіти залишається недостатньо дослідженим.

Музичні здібності розуміють як складну систему індивідуально-психологічних особливостей людини, що забезпечують успішність музичної діяльності. До структури музичних здібностей традиційно відносять музичний слух у всіх його проявах (звуквисотний, тембровий, гармонічний, поліфонічний), чувство ритму, музичну пам'ять, а також музично-виконавські здібності. Розвиток цих здібностей відбувається у взаємодії та взаємозумовленості, що особливо яскраво проявляється в процесі комплексної фортепіанної підготовки.

Фортепіанна підготовка в закладах початкової музичної освіти являє собою системний педагогічний процес, спрямований на формування виконавських навичок гри на фортепіано, розвиток музичного мислення, художнього смаку та творчих здібностей учнів. Цей процес характеризується поетапністю, послідовністю та комплексністю підходу до вирішення різноманітних освітніх завдань. Особливістю фортепіанної підготовки є те, що вона дозволяє одночасно розвивати різні компоненти музичних здібностей через безпосередню практичну діяльність.

Заклади початкової музичної освіти – дитячі музичні школи, дитячі школи мистецтв, підготовчі відділення середніх спеціальних навчальних закладів – відіграють провідну роль у системі музичного виховання. Вони забезпечують масовість музичної освіти, створюють підґрунтя для професійної підготовки обдарованих дітей, формують загальну музичну культуру підростаючого покоління. У цих закладах фортепіанна підготовка здійснюється як у межах основного курсу для піаністів, так і як загальний фортепіанний клас для учнів інших спеціальностей.

Сучасна практика роботи закладів початкової музичної освіти свідчить про необхідність пошуку нових, більш ефективних підходів до розвитку музичних здібностей учнів. Традиційні методики, хоча й мають беззаперечні переваги, потребують осучаснення відповідно до вимог часу, індивідуальних особливостей сучасних дітей, інноваційних педагогічних технологій. Особливо гостро постає питання оптимізації навчального процесу в умовах обмеженого часу, відведеного на музичну освіту, та необхідності підвищення мотивації учнів до систематичних занять музикою.

Аналіз сучасного стану музичної педагогіки показує, що проблема розвитку музичних здібностей у процесі фортепіанної підготовки має міждисциплінарний характер і потребує комплексного дослідження з позицій музикознавства, педагогіки, психології та методики викладання. Недостатньо вивченими залишаються питання взаємозв'язку розвитку окремих компонентів

музичних здібностей, ефективності різних методичних підходів, критеріїв оцінювання рівня розвитку музичних здібностей на різних етапах навчання.

Отже, обрана тема дослідження є актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки спрямована на вирішення важливих проблем сучасної музичної педагогіки та сприятиме підвищенню ефективності системи початкової музичної освіти.

Об'єкт дослідження — процес розвитку музичних здібностей учнів закладів початкової музичної освіти.

Предмет дослідження — педагогічні умови та методичні особливості розвитку музичних здібностей учнів у процесі фортепіанної підготовки.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та практично розробити ефективну систему розвитку музичних здібностей учнів закладів початкової музичної освіти в процесі фортепіанної підготовки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну, музикознавчу та методичну літературу з проблеми розвитку музичних здібностей учнів у процесі фортепіанної підготовки.
2. Узагальнити теоретичні підходи до трактування поняття «музичні здібності», розкрити їх структуру та основні компоненти.
3. Охарактеризувати специфіку фортепіанної підготовки в закладах початкової мистецької освіти як педагогічного середовища для розвитку музичних здібностей.
4. Визначити педагогічні умови, що сприяють ефективному розвитку музичних здібностей учнів початкового етапу фортепіанного навчання.
5. Розробити методичні рекомендації та педагогічну систему розвитку музичних здібностей у процесі фортепіанної підготовки.
6. Експериментально перевірити ефективність запропонованої системи, проаналізувати результати та обґрунтувати її доцільність для практики початкової музичної освіти.

Матеріал для дослідження: — навчальні програми закладів початкової музичної освіти України; — методична література з фортепіанного навчання дітей; — нотний матеріал фортепіанного репертуару для початківців; — результати педагогічного експерименту в дитячих музичних школах.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексний підхід, який полягає у поєднанні загальнонаукових і спеціальних педагогічних методів дослідження. Теоретичний аналіз використано для вивчення наукової літератури з проблеми розвитку музичних здібностей та методики фортепіанного навчання. Історико-педагогічний метод застосовано для дослідження становлення системи початкової музичної освіти та еволюції методів фортепіанної підготовки. Педагогічне спостереження спрямовано на вивчення особливостей навчального процесу в закладах початкової музичної освіти. Експериментальний метод використано для перевірки ефективності розробленої методичної системи. Статистичні методи застосовано для обробки результатів експерименту та підтвердження достовірності отриманих даних.

Наукова новизна роботи

1. Уточнено та поглиблено теоретичне розуміння сутності музичних здібностей учнів закладів початкової мистецької освіти в контексті фортепіанної підготовки.
2. Визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективний розвиток музичних здібностей у процесі навчання гри на фортепіано на початковому етапі.
3. Розроблено методичну систему розвитку музичних здібностей, яка включає комплекс прийомів, вправ, форм і методів роботи з учнями, спрямованих на формування їхніх слухових, виконавських та творчих компетентностей.
4. Удосконалено підхід до організації фортепіанної підготовки, що передбачає інтеграцію індивідуально-диференційованого навчання з розвитком мотиваційної та емоційно-ціннісної сфери учнів.

5. Експериментально підтверджено результативність запропонованої методичної системи, що засвідчило позитивну динаміку розвитку музичних здібностей учнів.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків та списку використаних джерел. У списку використаних джерел 60 позицій. Загальний обсяг роботи — 72 сторінок, з них основного тексту — 63 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Сутність та структура музичних здібностей у психолого-педагогічній літературі

Музичні здібності представляють собою складний психологічний феномен, що визначається як індивідуально-психологічні особливості особистості, які зумовлюють успішність засвоєння, виконання та творчої діяльності в сфері музичного мистецтва. Ці здібності не є статичними утвореннями, а характеризуються динамічністю та здатністю до розвитку в процесі цілеспрямованої музичної діяльності, особливо під час систематичних занять фортепіанною грою.

Сутність музичних здібностей полягає у специфічній організації психічних процесів, що забезпечують ефективне сприйняття, переробку, збереження та відтворення музичної інформації. Вони являють собою інтегративне утворення, що об'єднує сенсорні, перцептивні, мнемічні, моторні та емоційно-вольові компоненти психіки в єдину функціональну систему, орієнтовану на музичну діяльність [23, с. 156-168].

Структура музичних здібностей:

- Ладове чуття - здатність до емоційного розрізнення ладових функцій звуків, відчуття стійкості та нестійкості тонів, їх тяжіння та розв'язання
- Музично-слухові уявлення - здатність до внутрішнього слухання, запам'ятовування мелодій, слухового контролю багатоголосся
- Чуття ритму - здатність до активного переживання музики в часі, відчуття метру, ритмічного малюнка, темпових змін
- Технічні здібності - моторно-рухові якості, координація, швидкість та точність рухів
- Архітектонічний слух - здатність до сприйняття форми музичного твору, його структурних особливостей
- Творчі здібності - музична уява, здатність до імпровізації, артистизм

Ладове чуття є основою емоційного сприйняття музики та забезпечує здатність до переживання музичних образів. Воно проявляється у відчутті ладової організації мелодії, розумінні функціональних зв'язків між звуками та здатності до емоційного реагування на ладові зміни. У фортепіанній підготовці цей компонент забезпечує художню виразність виконання та здатність до створення емоційно насиченої інтерпретації музичних творів.

Музично-слухові уявлення становлять складну психічну функцію, що включає декілька взаємопов'язаних аспектів. По-перше, це здатність до внутрішнього слухання музики, тобто можливість уявно відтворювати мелодії без зовнішнього звучання. По-друге, це мнемічний компонент, що забезпечує запам'ятовування та збереження музичної інформації. По-третє, це контролююча функція, що дозволяє порівнювати реальне звучання з уявним еталоном. У фортепіанній грі цей компонент є критично важливим, оскільки піаніст повинен контролювати звучання декількох голосів одночасно та забезпечувати точність інтонування в умовах складної поліфонічної фактури.

Чуття ритму охоплює широкий спектр часових відносин у музиці. Воно включає здатність до відчуття метричної пульсації, що є основою музичного часу, розуміння ритмічних структур різної складності, відчуття темпових змін та агогічних нюансів. У фортепіанному виконавстві ритмічне чуття проявляється не лише в точності відтворення ритмічних малюнків, але й у здатності до координації рухів обох рук при виконанні різних ритмічних планів, створенні живого, дихаючого музичного часу та забезпеченні метро-ритмічної стійкості при виконанні технічно складних пасажів.

Технічні здібності для фортепіано включають специфічні моторно-рухові якості, що забезпечують ефективне оволодіння виконавською технікою. Це включає розвиток дрібної моторики пальців, координацію рук, пластичність рухів, здатність до диференційованого м'язового контролю та формування автоматизованих рухових навичок. Особливістю фортепіанної техніки є необхідність незалежної роботи обох рук, що вимагає високого рівня розвитку міжпівкульних зв'язків та здатності до розподіленої моторної активності.

Архітектонічний слух являє собою здатність до цілісного сприйняття музичної форми, розуміння структурних закономірностей музичного твору та логіки його розвитку. Цей компонент забезпечує формування драматургічної концепції виконання, правильну побудову кульмінацій, розуміння співвідношення частин форми та створення цілісної художньої інтерпретації. У фортепіанному виконавстві архітектонічний слух проявляється у здатності до перспективного планування виконання, створенні логічних зв'язків між розділами твору та забезпеченні структурної ясності інтерпретації.

Творчі здібності в музиці представляють найвищий рівень розвитку музичності та включають здатність до створення нових художніх образів, оригінальної інтерпретації музичних творів, імпровізації та елементарної композиторської діяльності. У фортепіанній підготовці творчі здібності проявляються через індивідуальність виконавської манери, здатність до створення власних варіантів фразування, артикуляції та динаміки, а також через розвиток артистичних якостей та сценічної виразності.

Розвиток музичних здібностей у процесі фортепіанної підготовки характеризується специфічними особливостями, зумовленими природою інструмента та специфікою виконавської діяльності. Фортепіанна гра вимагає одночасної активізації різних аналізаторних систем, формування складних сенсомоторних координацій та інтеграції когнітивних і емоційних процесів. Особливістю є необхідність розвитку поліфонічного мислення, здатності до одночасного контролю декількох музичних планів та формування специфічних піаністичних рухових навичок.

Ефективність розвитку музичних здібностей залежить від оптимальної організації навчального процесу, що враховує індивідуальні особливості учнів, послідовність формування різних компонентів здібностей та використання адекватних педагогічних методів і прийомів [15, с. 78-89].

Дослідження музичних здібностей як психолого-педагогічного феномену займає центральне місце в сучасній науковій думці, оскільки від розуміння їх природи залежить ефективність організації музичного навчання та виховання

підростаючого покоління. Музичні здібності являють собою складну систему взаємопов'язаних психічних властивостей особистості, які забезпечують успішне сприйняття, розуміння, відтворення та створення музичних творів. Ці здібності формуються в процесі музичної діяльності та мають свою специфічну структуру, що відрізняє їх від інших видів обдарованості. Розвиток музичних здібностей відбувається поетапно, починаючи з раннього дитячого віку, коли закладаються основи музичного сприйняття та формуються первинні навички музичного мислення [14, с. 35-42].

Структурний підхід до вивчення музичних здібностей дозволяє виділити їх основні компоненти та встановити взаємозв'язки між ними в процесі музичного навчання. Провідними складовими музичних здібностей вважаються музичний слух, ритмічне чуття та музична пам'ять, які в своїй єдності забезпечують цілісність музичного сприйняття та виконавської діяльності. Музичний слух включає здатність розрізняти висоту звуків, їх темброві характеристики, гармонічні співвідношення та ладові функції, що становить основу для розуміння музичної мови. Ритмічне чуття виявляється у здатності сприймати та відтворювати часові співвідношення музичних звуків, їх акцентуацію та метричну організацію.

Музична пам'ять функціонує як складна система збереження та відтворення музичної інформації, включаючи слухову, зорову, рухову та логічну компоненти. Слухова пам'ять зберігає звукові образи мелодій, гармонічних послідовностей та тембрових характеристик інструментів. Зорова пам'ять фіксує нотний текст, аплікатурні схеми та рухові патерни виконавської техніки. Рухова пам'ять відповідає за автоматизацію моторних навичок та формування виконавських стереотипів. Логічна пам'ять забезпечує розуміння структурних закономірностей музичних творів та їх стилістичних особливостей [33, с. 89-95].

Ладове чуття становить одну з найбільш специфічних характеристик музичних здібностей, оскільки воно пов'язане з розумінням функціональних взаємовідношень звуків у музичній системі. Розвиток ладового чуття

передбачає формування здатності розрізняти стійкі та нестійкі ступені ладу, відчувати тяжіння нестійких звуків до стійких, сприймати ладову барвистість та емоційну виразність різних ладових утворень. Це чуття формується поступово через накопичення слухового досвіду та усвідомлення ладових закономірностей у процесі практичного музикування. Розвинене ладове чуття дозволяє музикантові орієнтуватися в тональному просторі музичного твору та передавати його емоційно-образний зміст.

Гармонічний слух як складова музичних здібностей забезпечує сприйняття одночасного звучання декількох тонів та розуміння їх функціональних взаємовідношень у контексті музичного твору. Розвиток гармонічного слуху включає формування здатності розрізняти консонанси та дисонанси, сприймати акордові структури та їх обернення, відчувати гармонічний ритм та тональні модуляції. Цей вид слуху має першочергове значення для фортепіанного навчання, оскільки фортепіано дозволяє одночасно відтворювати множину звуків та демонструвати складні гармонічні побудови. Розвинений гармонічний слух сприяє формуванню цілісного уявлення про музичну фактуру та її виразні можливості.

Мелодичний слух характеризується здатністю сприймати та відтворювати послідовність музичних тонів у їх висотних та часових співвідношеннях. Розвиток мелодичного слуху передбачає формування точної інтонації, розуміння інтервальних структур мелодії, відчування її кульмінаційних точок та загальної архітекτονіки. Мелодичний слух тісно пов'язаний з ладовим чуттям, оскільки мелодія розгортається в певній ладовій системі та підкоряється її закономірностям. Розвинений мелодичний слух дозволяє виконавцеві створювати виразну мелодичну лінію та передавати характер музичного образу через інтонаційні засоби виразності [23, с. 156-168].

Тембровий слух забезпечує розрізнення звукових барв різних музичних інструментів, голосів та їх комбінацій у ансамблевому та оркестровому звучанні. Розвиток тембрового слуху включає формування здатності ідентифікувати інструменти за їх звуковими характеристиками, сприймати

темброві контрасти та переходи, відчувати колористичні можливості різних регістрів та способів звуковидобування. У фортепіанному навчанні тембровий слух відіграє особливу роль, оскільки дозволяє виконавцеві використовувати широкий спектр звукових барв інструмента для створення різноманітних художніх образів. Розвинений тембровий слух сприяє формуванню індивідуального виконавського стилю та художньої інтерпретації музичних творів.

Динамічний слух характеризується здатністю сприймати та відтворювати різні градації гучності звучання, їх співвідношення та зміни в часі. Розвиток динамічного слуху передбачає формування чутливості до найменших нюансів звучання, розуміння виразних можливостей динамічних контрастів та поступових змін гучності. Цей вид слуху тісно пов'язаний з емоційним сприйняттям музики, оскільки динамічні засоби виразності є одними з найбільш дієвих способів передачі емоційного змісту музичного твору. У фортепіанній педагогіці розвиток динамічного слуху набуває особливого значення через широкі динамічні можливості інструмента та необхідність досконалого володіння туше для створення різноманітних звукових ефектів.

Агогічний слух забезпечує сприйняття часових співвідношень у музиці, включаючи темпові зміни, рубато, цезури та інші засоби часової організації музичного матеріалу. Розвиток агогічного слуху передбачає формування здатності відчувати внутрішню пульсацію музики, розуміти співвідношення між метрономічним темпом та живим музичним часом, сприймати агогічні нюанси як засоби художньої виразності. Цей вид слуху має велике значення для формування музичної інтерпретації, оскільки дозволяє виконавцеві створювати переконливу часову організацію музичного твору та передавати його емоційно-образний зміст через темпові засоби виразності [29, с. 187-203].

Музично-слухові уявлення становлять вищий рівень розвитку музичних здібностей, оскільки вони забезпечують можливість внутрішнього чуття музики без її реального звучання. Розвиток музично-слухових уявлень включає формування здатності уявляти звучання мелодій, гармоній, ритмічних структур

та цілих музичних творів у внутрішньому слуховому просторі. Ці уявлення мають складну структуру, що включає висотні, ритмічні, темброві, динамічні та агогічні компоненти. Розвинені музично-слухові уявлення дозволяють музикантові працювати з нотним текстом без інструмента, здійснювати внутрішній аналіз музичних творів та формувати виконавську інтерпретацію на основі глибокого розуміння їх художнього змісту (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура музичних здібностей та їх характеристики у фортепіанному навчанні

Вид здібності	Основні характеристики	Методи розвитку у фортепіанному класі	Показники розвиненості
Музичний слух	Здатність розрізняти висоту, тембр, гучність звуків	Інтонаційні вправи, гра гам, слуховий аналіз	Точність інтонування, розрізнення інтервалів
Ладове чуття	Відчування функціональних зв'язків між звуками	Гра ладових послідовностей, транспонування	Орієнтація в тональності, розуміння ладу
Ритмічне чуття	Сприйняття метро-ритмічної організації	Ритмічні вправи, робота з метрономом	Стабільність темпу, точність ритму
Гармонічний слух	Сприйняття акордових структур	Гра акордових послідовностей, поліфонія	Розрізнення акордів, відчування гармонії
Музична пам'ять	Збереження та відтворення музичної інформації	Запам'ятовування напам'ять, аналіз форми	Швидкість запам'ятовування, міцність збереження

Розвиток музичних здібностей у процесі фортепіанної підготовки відбувається комплексно та взаємопов'язано, оскільки різні види здібностей підтримують та доповнюють один одного у процесі музичної діяльності. Фортепіано як універсальний інструмент створює оптимальні умови для всебічного розвитку музичних здібностей завдяки своїм конструктивним особливостям та широким виражальним можливостям. Систематичне та цілеспрямоване формування музичних здібностей у фортепіанному класі сприяє загальному музичному розвитку учнів та закладає міцну основу для їх подальшої творчої діяльності.

Таким чином, музичні здібності являють собою складну багатокомпонентну систему психічних властивостей, що забезпечують успішну

музичну діяльність та розвиваються в процесі цілеспрямованого навчання, зокрема у фортепіанному класі, де створюються оптимальні умови для їх комплексного формування та удосконалення.

1.2. Педагогічні умови розвитку музичних здібностей у початковій музичній освіті

Педагогічні умови розвитку музичних здібностей у початковій музичній освіті представляють собою комплекс взаємопов'язаних факторів, що створюють оптимальне середовище для формування та розкриття музичного потенціалу учнів. Ці умови являють собою систему організаційних, методичних, психологічних та матеріально-технічних чинників, які забезпечують максимальну ефективність навчально-виховного процесу та сприяють гармонійному розвитку всіх компонентів музичних здібностей.

Поняття педагогічних умов у контексті музичної освіти визначається як сукупність об'єктивних можливостей, обставин та заходів педагогічного процесу, що цілеспрямовано створюються для досягнення конкретних освітніх цілей. У початковій музичній освіті ці умови набувають особливої значущості, оскільки саме на початковому етапі закладаються основи музичного розвитку дитини, формуються базові навички та установки щодо музичної діяльності.

Організаційно-методичні умови становлять основу ефективного розвитку музичних здібностей та включають структурування навчального процесу відповідно до психофізіологічних особливостей дитячого віку. Це передбачає оптимальну тривалість занять, що враховує особливості уваги та працездатності молодших школярів, раціональне чергування різних видів музичної діяльності для підтримання інтересу та активності учнів, а також систематичність та послідовність у викладенні навчального матеріалу. Важливим аспектом є диференційований підхід до навчання, що враховує індивідуальні особливості розвитку музичних здібностей кожної дитини та забезпечує адаптацію навчального процесу до рівня її можливостей і потреб.

Психологічні умови розвитку музичних здібностей охоплюють створення сприятливого емоційного клімату, що стимулює творчу активність та самовираження учнів. Це включає формування позитивної мотивації до музичної діяльності через створення ситуацій успіху, визнання досягнень кожної дитини та підтримку її творчих ініціатив. Особливого значення набуває розвиток музично-естетичних емоцій, що забезпечують глибоке переживання музичних образів та сприяють формуванню художнього смаку. Психологічний комфорт у навчальному процесі досягається через встановлення довірливих стосунків між педагогом та учнями, створення атмосфери взаємоповаги та підтримки, а також урахування вікових особливостей емоційно-вольової сфери дітей [14, с. 35-42].

Методичні умови включають використання ефективних педагогічних технологій та методів навчання, що відповідають специфіці розвитку музичних здібностей. Це передбачає застосування ігрових методів навчання, які природно вписуються у світогляд дитини та роблять процес засвоєння музичних знань і навичок цікавим та захоплюючим. Важливим є принцип наочності, що реалізується через використання різноманітних засобів візуалізації музичного матеріалу, графічного зображення звукових співвідношень та інтерактивних методів демонстрації музичних явищ. Методичні умови також включають поетапність формування музичних навичок, коли складні завдання розкладаються на послідовність простіших операцій, що забезпечує поступове та міцне засвоєння матеріалу.

Репертуарні умови визначаються принципами добору музичного матеріалу, що використовується у навчальному процесі. Репертуар повинен відповідати віковим особливостям учнів, бути доступним для розуміння та виконання, але водночас містити певний рівень складності для стимулювання розвитку. Важливим є забезпечення різноманітності репертуару за стилями, жанрами та формами, що сприяє розширенню музичного кругозору та формуванню багатогранного художнього досвіду. Репертуар має включати як класичну спадщину, так і сучасні твори, народну музику та авторські

композиції, що забезпечує культурну різноманітність та актуальність музичного матеріалу.

Технологічні умови у сучасній початковій музичній освіті включають використання інноваційних засобів навчання, що підвищують ефективність освітнього процесу. Це охоплює застосування мультимедійних технологій для демонстрації музичних явищ, використання комп'ютерних програм для розвитку музичного слуху та ритмічного чуття, а також інтерактивних методів навчання. Технологічні засоби дозволяють індивідуалізувати навчальний процес, надають можливість самостійної роботи учнів та забезпечують об'єктивний контроль за рівнем засвоєння навчального матеріалу.

Соціокультурні умови передбачають включення музичної освіти у широкий контекст культурного життя, що сприяє формуванню цілісного світогляду та культурної ідентичності учнів. Це включає організацію концертних виступів, участь у музичних конкурсах та фестивалях, відвідування професійних концертів та музичних театрів. Соціокультурний аспект також охоплює залучення батьків до музичного виховання дітей, створення сімейних традицій музикування та формування музично-освітнього середовища в домашніх умовах.

Матеріально-технічні умови включають забезпечення навчального процесу необхідними інструментами, обладнанням та навчальними матеріалами. Це охоплює наявність якісних музичних інструментів, аудіо- та відеоапаратури, нотного матеріалу та методичної літератури. Особливого значення набуває акустичне оформлення навчальних приміщень, що забезпечує оптимальні умови для сприйняття та відтворення музики.

Кадрові умови визначаються професійною компетентністю педагогічних кадрів, що включає не лише високий рівень музичної підготовки, але й володіння сучасними педагогічними технологіями, розуміння психологічних особливостей дитячого віку та здатність до творчого підходу в роботі з учнями. Важливим є постійне підвищення кваліфікації педагогів, ознайомлення з новітніми методиками та технологіями музичного навчання.

Реалізація всіх зазначених педагогічних умов у їх взаємодії та взаємодоповненні створює оптимальне середовище для всебічного розвитку музичних здібностей учнів початкової музичної школи, забезпечуючи не лише формування конкретних музичних навичок, але й гармонійний розвиток особистості дитини в цілому.

Організація ефективного навчального процесу в закладах початкової музичної освіти потребує створення спеціальних педагогічних умов, які забезпечують оптимальний розвиток музичних здібностей учнів молодшого шкільного віку. Педагогічні умови являють собою сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливають на успішність навчальної діяльності та сприяють досягненню поставлених освітніх цілей. У контексті музичного навчання ці умови включають організаційно-методичні, матеріально-технічні, психолого-педагогічні та соціокультурні компоненти. Створення сприятливих педагогічних умов передбачає врахування вікових особливостей дітей, їх індивідуальних здібностей та потреб, а також специфіки музичної діяльності як виду мистецтва [15, с. 78-89].

Особистісно орієнтований підхід до навчання становить основу сучасної педагогічної парадигми в початковій музичній освіті, оскільки він забезпечує максимальне розкриття індивідуального потенціалу кожного учня. Реалізація цього підходу передбачає врахування особливостей темпераменту, характеру, музичних уподобань та рівня розвитку здібностей конкретної дитини. Педагог повинен здійснювати диференційований підбір навчального матеріалу, методів та прийомів роботи відповідно до індивідуальних потреб учня. Особистісно орієнтоване навчання сприяє формуванню позитивної мотивації до музичної діяльності, розвитку творчих здібностей та становленню музичної культури особистості. Такий підхід потребує від викладача високого рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності для забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку кожного учня.

Створення розвивального музичного середовища є однією з найбільш значущих педагогічних умов успішного формування музичних здібностей учнів

початкових класів. Розвивальне середовище включає матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, наявність якісних музичних інструментів, звукозаписувальної та звуковідтворювальної апаратури, нотної літератури та методичних посібників. Особливе значення має акустичне оформлення навчальних приміщень, яке повинно забезпечувати оптимальні умови для сприйняття та відтворення музики. Розвивальне середовище також включає психологічний клімат у навчальному закладі, взаємовідносини між учасниками освітнього процесу, традиції та культурні цінності музичної установи. Грамотно організоване розвивальне середовище стимулює пізнавальну активність учнів, сприяє формуванню естетичного смаку та музичної культури [33, с. 112-125].

Використання ігрових технологій у навчальному процесі становить одну з найбільш ефективних педагогічних умов розвитку музичних здібностей дітей молодшого шкільного віку. Гра є природною формою діяльності для дітей цього віку, тому її застосування в музичному навчанні дозволяє підвищити мотивацію та зацікавленість учнів. Музично-дидактичні ігри сприяють розвитку слухових здібностей, ритмічного чуття, музичної пам'яті та творчого мислення в невимушеній та захоплюючій формі. Ігрові методи дозволяють засвоювати складні теоретичні поняття через практичну діяльність, формувати виконавські навички та розвивати художнє мислення. Застосування ігрових технологій потребує від педагога творчого підходу до планування уроків та здатності адаптувати навчальний матеріал до ігрової форми подачі.

Комплексний підхід до розвитку музичних здібностей передбачає інтеграцію різних видів музичної діяльності в навчальному процесі для досягнення максимального педагогічного ефекту. Цей підхід включає поєднання сольфеджіо, музичної літератури, хорового співу, ансамблевого музикування та індивідуального інструментального навчання в єдиному освітньому комплексі. Комплексний розвиток сприяє формуванню цілісного музичного мислення, всебічному розкриттю творчого потенціалу учнів та підготовці їх до професійної музичної діяльності. Реалізація комплексного

підходу потребує координації роботи різних педагогів-фахівців та створення єдиної методичної системи навчального закладу. Такий підхід дозволяє максимально використовувати синергетичний ефект від взаємодії різних компонентів музичного навчання [29, с. 89-106].

Систематичність та послідовність навчання є фундаментальними принципами організації педагогічного процесу в початковій музичній освіті. Дотримання цих принципів передбачає логічне структурування навчального матеріалу, поступове ускладнення завдань відповідно до розвитку здібностей учнів, регулярність занять та систематичне повторення вивченого. Систематичний підхід до навчання забезпечує міцне засвоєння знань, умінь та навичок, формування стійких музичних здібностей та розвиток музичної культури учнів. Послідовність у навчанні дозволяє уникнути прогалин у підготовці учнів та забезпечує їх готовність до подальшого професійного розвитку. Реалізація цих принципів потребує ретельного планування навчального процесу та постійного моніторингу успішності учнів [16, с. 31-48].

Формування позитивної мотивації до музичної діяльності є ключовою педагогічною умовою успішного розвитку музичних здібностей учнів початкової музичної освіти. Мотивація впливає на якість засвоєння навчального матеріалу, стійкість інтересу до музики та готовність до подолання труднощів у навчанні. Створення мотиваційного середовища передбачає використання різноманітних стимулів, включаючи похвалу, заохочення, організацію концертних виступів та конкурсів. Особливе значення має формування внутрішньої мотивації через розкриття краси музичного мистецтва, розвиток естетичних почуттів та творчих здібностей учнів. Підтримання позитивної мотивації потребує постійної уваги педагога до емоційного стану учнів та створення ситуацій успіху в навчальній діяльності.

Професійна компетентність педагогічних кадрів є визначальним чинником якості музичної освіти та ефективності розвитку музичних здібностей учнів. Сучасний викладач музики повинен володіти глибокими предметними знаннями, досконалими виконавськими навичками, методичною

грамотністю та педагогічною майстерністю. Професійна компетентність включає здатність адаптувати навчальний матеріал до індивідуальних потреб учнів, використовувати сучасні педагогічні технології, здійснювати психолого-педагогічну підтримку дітей та співпрацювати з батьками. Підвищення професійної компетентності педагогів потребує систематичної роботи з удосконалення їх кваліфікації через курси підвищення кваліфікації, методичні семінари, майстер-класи та самоосвіту. Високий рівень професійної компетентності педагогів забезпечує якість навчального процесу та успішність розвитку музичних здібностей учнів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Педагогічні умови розвитку музичних здібностей у початковій музичній освіті

Група умов	Конкретні умови	Засоби реалізації	Очікувані результати
Організаційно-методичні	Особистісно орієнтований підхід	Індивідуальні програми, диференційовані завдання	Розкриття індивідуального потенціалу
Дидактичні	Комплексний розвиток	Інтеграція музичних дисциплін	Цілісність музичного мислення
Технологічні	Ігрові технології	Музично-дидактичні ігри, творчі проекти	Підвищення мотивації та зацікавленості
Матеріально-технічні	Розвивальне середовище	Якісні інструменти, сучасне обладнання	Оптимальні умови для навчання
Кадрові	Професійна компетентність	Підвищення кваліфікації, методична робота	Висока якість освітнього процесу

Взаємодія з батьками учнів становить одну з найбільш значущих педагогічних умов успішного розвитку музичних здібностей дітей у початковій музичній освіті. Батьки відіграють ключову роль у мотивації дітей до музичних занять, організації домашньої практики та формуванні ставлення до музичного мистецтва. Ефективна взаємодія з батьками передбачає регулярне інформування про успіхи та труднощі дитини, надання рекомендацій щодо домашніх занять, залучення батьків до концертної діяльності та культурного життя навчального закладу. Педагогічна просвіта батьків сприяє створенню сприятливого музичного середовища в сім'ї та підтримці навчальної діяльності

дитини. Співпраця педагогів та батьків створює синергетичний ефект, який значно підвищує ефективність розвитку музичних здібностей учнів.

Таким чином, створення оптимальних педагогічних умов для розвитку музичних здібностей у початковій музичній освіті потребує комплексного підходу, що включає організаційно-методичні, матеріально-технічні, психолого-педагогічні та кадрові компоненти, реалізація яких забезпечує максимальну ефективність навчально-виховного процесу та всебічний розвиток особистості дитини.

1.3. Фортепіано як провідний інструмент у системі початкової музичної освіти

Фортепіано займає унікальне та центральне місце в системі початкової музичної освіти, виступаючи як провідний інструмент, що забезпечує комплексний розвиток музичних здібностей та формує фундаментальні основи музичного мислення учнів. Його провідна роль зумовлена сукупністю специфічних характеристик, що роблять цей інструмент найбільш ефективним засобом музичного навчання та виховання на початковому етапі освітнього процесу.

Провідна роль фортепіано у початковій музичній освіті визначається, насамперед, його універсальними можливостями як інструмента. Фортепіано являє собою поліфонічний інструмент, здатний одночасно відтворювати декілька незалежних голосів, що дозволяє учням з самого початку навчання знайомитися з багатоголосною музикою, розвивати поліфонічне мислення та формувати навички гармонічного слуху. Ця особливість є критично важливою для комплексного музичного розвитку, оскільки створює умови для одночасного засвоєння мелодичних, гармонічних та ритмічних закономірностей музичного мистецтва.

Клавіатура фортепіано представляє собою унікальну візуально-просторову модель музичної системи, що забезпечує наочність у засвоєнні основ музичної грамоти. Лінійне розташування клавіш у поєднанні з

чергуванням білих та чорних клавіш створює логічну систему, яка допомагає учням інтуїтивно засвоювати поняття висоти звуку, інтервальних співвідношень, ладотональних зв'язків та гармонічних структур. Ця візуальна наочність особливо важлива для дітей молодшого шкільного віку, у яких наочно-образне мислення є провідним типом пізнавальної діяльності.

Темперована система фортепіано забезпечує точність інтонування та стабільність строю, що є надзвичайно важливим для формування правильних слухових еталонів у початківців. На відміну від струнних або духових інструментів, де інтонування залежить від виконавця, фортепіано надає учням можливість з самого початку навчання чути точно настроєні звуки, що сприяє формуванню правильного ладового чуття та музично-слухових уявлень. Ця особливість особливо значуща на початковому етапі, коли закладаються основи музичного слуху.

Технічні можливості фортепіано характеризуються широким динамічним діапазоном, різноманітними артикуляційними прийомами та здатністю до створення різноманітних тембральних відтінків. Ці характеристики дозволяють учням з раннього віку знайомитися з основними засобами музичної виразності, розвивати відчуття динаміки, артикуляції та фразування. Можливість контролювати силу звучання через дотик до клавіш розвиває тонку диференціацію рухів та сприяє формуванню виразного виконання.

Репертуарні можливості фортепіано є найширшими серед усіх музичних інструментів, що забезпечує різноманітність навчального матеріалу та можливість індивідуального підходу до кожного учня. Фортепіанний репертуар охоплює всі епохи, стилі та жанри музичного мистецтва, від бароко до сучасності, від класичних творів до народних обробок та джазових композицій. Ця різноманітність дозволяє педагогам добирати репертуар відповідно до індивідуальних особливостей, нахилів та рівня розвитку кожного учня, забезпечуючи мотивацію та інтерес до навчання.

Методичні переваги фортепіанного навчання полягають у можливості поступового ускладнення навчального матеріалу та різноманітності

педагогічних підходів. Початкове навчання гри на фортепіано може розпочинатися з найпростіших одноголосних мелодій та поступово переходити до складних поліфонічних творів, що забезпечує природну прогресію складності. Можливість гри окремими руками дозволяє розвивати незалежність рук поступово, що особливо важливо для формування координації у дітей.

Психофізіологічні аспекти фортепіанного навчання сприяють гармонійному розвитку дитини. Гра на фортепіано активізує обидві півкулі головного мозку, стимулює розвиток міжпівкульних зв'язків та сприяє формуванню складних нейронних мереж. Координація рук при грі на фортепіано розвиває дрібну моторику, що позитивно впливає на загальний інтелектуальний розвиток дитини. Необхідність одночасного читання нотного тексту, контролю звучання та координації рухів формує здатність до багатозадачності та концентрації уваги.

Соціокультурне значення фортепіано як провідного інструмента визначається його центральною роллю в музичній культурі. Фортепіано є основним інструментом домашнього музикування, камерної музики та концертного виконавства. Володіння грою на фортепіано відкриває широкі можливості для подальшого музичного розвитку, будь то професійна виконавська діяльність, композиторська творчість або музична педагогіка. Фортепіано також служить основою для вивчення гармонії, аналізу музичних форм та композиторської техніки [29, с. 89-106].

Інтегративні функції фортепіано у музичній освіті проявляються у його здатності об'єднувати різні аспекти музичного навчання. Через фортепіанну гру учні засвоюють сольфеджіо, музичну літературу, гармонію та аналіз музичних творів. Фортепіано служить інструментом для демонстрації теоретичних положень, ілюстрації стильових особливостей різних композиторів та епох, а також засобом для розвитку імпровізаційних навичок та елементарної композиторської творчості.

Адаптивність фортепіанного навчання до індивідуальних особливостей учнів проявляється у можливості варіювання методів та прийомів залежно від

психотипу, темпераменту та здібностей дитини. Для активних та енергійних дітей можна використовувати яскравий, віртуозний репертуар, для спокійних та вдумливих - ліричні, кантиленні твори. Технічні завдання можуть адаптуватися відповідно до фізичних особливостей рук та загальної моторної розвиненості учня.

Розвивальний потенціал фортепіанного навчання охоплює не лише суто музичні здібності, але й загальні психічні функції, такі як пам'ять, увага, мислення, уява та емоційна сфера. Систематичні заняття фортепіано формують дисципліну, наполегливість, здатність до самоконтролю та критичної самооцінки. Ці якості є важливими не лише для музичного розвитку, але й для загального формування особистості дитини.

Історичне становлення фортепіанної педагогіки в системі початкової музичної освіти демонструє поступове усвідомлення його педагогічного потенціалу. Розвиток методики фортепіанного навчання відбувався паралельно з удосконаленням самого інструменту та розширенням розуміння психологічних особливостей дитячого музичного сприйняття. Традиції європейської фортепіанної школи, адаптовані до потреб початкової освіти, сформували методологічну базу сучасного підходу до навчання гри на фортепіано. Досвід провідних музичних закладів України засвідчує стабільність та ефективність фортепіанної підготовки як основи музичного розвитку дітей [15].

Психолого-педагогічні особливості фортепіанного навчання полягають у створенні оптимальних умов для розвитку музичного мислення та творчих здібностей учнів. Фортепіано дозволяє одночасно працювати з мелодією, гармонією та ритмом, що сприяє формуванню цілісного музичного сприйняття. Клавішний механізм забезпечує безпосередній зв'язок між руховими діями та звуковим результатом, що полегшує усвідомлення учнями причинно-наслідкових зв'язків у музичному виконавстві. Візуальна організація клавіатури допомагає дітям засвоювати основи музичної теорії через практичну діяльність.

Можливість контролювати динаміку та артикуляцію розвиває експресивні здібності та художній смак учнів.

Структурні компоненти фортепіанної підготовки в початковій музичній освіті охоплюють технічний, художній та теоретичний розвиток учнів. Технічна підготовка включає формування правильної посадки, постановки рук та пальців, розвиток координації рухів та моторних навичок. Художній компонент передбачає роботу над музичною виразністю, фразуванням, динамікою та темповими співвідношеннями. Теоретична складова охоплює засвоєння нотної грамоти, основ гармонії, формоутворення та стильових особливостей музичних творів [26, с. 190]. Інтеграція цих компонентів забезпечує всебічний розвиток музичних здібностей та формування стійкого інтересу до музичного мистецтва.

Методичні переваги фортепіанного навчання обумовлені специфікою інструменту та його педагогічними можливостями. Поліфонічна природа фортепіано дозволяє знайомити учнів з різними фактурними типами та формувати навички багатоголосного мислення. Широкий динамічний діапазон інструменту сприяє розвитку слухової чутливості та звукової уяви. Можливість одночасного виконання мелодії та акомпанементу розвиває координаційні здібності та музичну незалежність рук. Наочність клавіатури полегшує засвоєння інтервальних співвідношень та акордових структур. Багатий репертуар для фортепіано різних стилів та епох забезпечує розмаїття художніх вражень та естетичний розвиток учнів.

Роль фортепіанної підготовки у формуванні ладового чуття полягає в створенні умов для практичного освоєння ладових закономірностей через виконавську діяльність. Клавішна система дозволяє візуально та тактильно сприймати структуру мажорних та мінорних ладів, усвідомлювати функціональні зв'язки між ступенями лада. Гармонічні можливості інструменту забезпечують формування уявлень про тонікальність, домінантність та субдомінантність через практичне музикування. Транспонування мелодій у різні тональності розвиває ладову мобільність та закріплює теоретичні знання.

Робота з поліфонічними творами сприяє розумінню горизонтальних та вертикальних ладових зв'язків [33, с. 124].

Значення фортепіанної підготовки для розвитку музично-слухових уявлень визначається можливістю безпосереднього контролю якості звучання та корекції слухових помилок. Різноманітність штрихів та артикуляційних прийомів розширює палітру звукових уявлень учнів та формує диференційований слух. Робота над фразуванням та агогікою розвиває відчуття музичної форми та стилістичну чутливість. Порівняння звучання різних регістрів інструменту збагачує тембральні уявлення та формує колористичне мислення. Аналіз гармонічної вертикалі в процесі виконання акордових послідовностей розвиває гармонічний слух та функціональне мислення.

Ритмічний розвиток у процесі фортепіанного навчання забезпечується через різноманітні форми музичної діяльності та спеціальні вправи. Координація рухів обох рук при виконанні різних ритмічних малюнків сприяє формуванню метроритмічної стійкості та розвитку музичної пам'яті. Робота з поліритмічними структурами розширює ритмічні уявлення та формує відчуття ритмічної незалежності голосів. Виконання творів у різних метричних організаціях знайомить учнів з розмаїттям ритмічних формул та їх виразними можливостями. Імпровізаційні завдання з використанням різних ритмічних патернів розвивають творче мислення та ритмічну фантазію [28, с. 42].

Педагогічні технології фортепіанного навчання в початковій музичній освіті базуються на принципах послідовності, доступності та індивідуального підходу до кожного учня. Диференційований підбір репертуару відповідно до технічних можливостей та музичних інтересів дітей забезпечує мотивацію до навчання та поступовий розвиток виконавських навичок. Використання ігрових методів та творчих завдань активізує пізнавальну діяльність учнів та сприяє формуванню стійкого інтересу до музикування. Поєднання індивідуальних та групових форм роботи розвиває комунікативні навички та навички ансамблевого музикування. Застосування сучасних технологій та

мультимедійних засобів урізноманітнює навчальний процес та підвищує його ефективність.

Інтеграція фортепіанної підготовки з іншими предметами музичного циклу створює синергетичний ефект у розвитку музичних здібностей учнів. Зв'язок з сольфеджіо забезпечує практичне закріплення теоретичних знань та розвиток внутрішнього слуху через інструментальне музикування. Поєднання з музичною літературою збагачує художні уявлення учнів та формує стилістичне мислення через безпосереднє знайомство з музичними творами. Взаємодія з хоровим співом розвиває вокально-інтонаційні навички та формує ансамблеву культуру. Зв'язок з ритмікою сприяє розвитку координації та пластичності рухів, що позитивно впливає на якість фортепіанного виконавства (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Педагогічні функції фортепіано в системі початкової музичної освіти

Функція	Характеристика	Методичні прийоми	Результат розвитку
Слухорозвивальна	Формування звуковисотного та тембрального слуху	Інтонаційні вправи, робота з регістрами, динамічні градації	Розвиток диференційованого музичного слуху
Координаційна	Розвиток моторних навичок та міжрукової координації	Технічні вправи, етюди, поліритмічні завдання	Формування виконавської техніки
Гармонізуюча	Засвоєння основ гармонії через практичну діяльність	Акордові послідовності, гармонізація мелодій, кадансові обороти	Розвиток гармонічного мислення
Ритмоутворююча	Формування метроритмічних уявлень	Ритмічні остинато, синкопи, складні метри	Розвиток почуття ритму та метру
Творча	Розвиток імпровізаційних та композиторських здібностей	Підбір мелодій, створення супроводу, музичні ігри	Формування творчого мислення

Фортепіано як провідний інструмент системи початкової музичної освіти забезпечує комплексний розвиток музичних здібностей учнів через поєднання технічної підготовки, художнього виховання та теоретичного навчання, створюючи міцну основу для подальшого професійного або аматорського музикування.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз проблеми розвитку музичних здібностей у процесі фортепіанної підготовки дозволяє стверджувати, що музичні здібності являють собою складну багатокомпонентну систему індивідуально-психологічних особливостей особистості, яка включає ладове чуття, музично-слухові уявлення, музично-ритмічне чуття та додаткові компоненти: тембровий, динамічний, гармонічний слух, музичну пам'ять і творчі здібності. Структура музичних здібностей характеризується ієрархічною організацією та взаємозв'язком усіх компонентів, що обумовлює необхідність комплексного підходу до їх розвитку в освітньому процесі.

Ефективність розвитку музичних здібностей у початковій музичній освіті залежить від створення оптимальних педагогічних умов, які включають системний підхід до організації навчання, індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу, емоційно-образну спрямованість навчання, використання ігрових методів, належне матеріально-технічне забезпечення, високу професійну компетентність педагога та сприятливе сімейне середовище. Фортепіано як провідний інструмент початкової музичної освіти має унікальні методичні переваги завдяки своїй конструкції, широкому діапазону, можливості багатоголосного звучання та доступності для дітей різного віку, що робить його найбільш ефективним засобом комплексного розвитку всіх компонентів музичних здібностей.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Методи та прийоми розвитку ладового чуття у фортепіанному класі

Ладове чуття як фундаментальний компонент музичних здібностей є об'єктом системних досліджень у галузі музичної психології та педагогіки. Це складне психоакустичне явище визначається як здатність сприймати, переживати та відтворювати систему висотних відносин у музиці, що включає розуміння функціональних зв'язків між звуками в межах конкретної ладової організації та емоційне переживання їхнього звучання. Ладове чуття являє собою багаторівневу когнітивну структуру, що охоплює сенсорний рівень сприйняття звуковисотних відносин, перцептивний рівень розпізнавання ладових функцій та апперцептивний рівень художньо-сислової інтерпретації ладових процесів.

Специфіка фортепіанного навчання створює унікальні можливості для розвитку ладового чуття завдяки особливостям інструменту, який поєднує візуальну репрезентацію ладових структур на клавіатурі з багатоголосними можливостями звукового втілення. Клавішна система фортепіано забезпечує наочність інтервальних співвідношень та дозволяє учню безпосередньо спостерігати за просторовим розташуванням ладових ступенів, що значно полегшує формування ментальних моделей ладової організації. Водночас поліфонічні можливості інструменту створюють передумови для одночасного сприйняття лінійних та вертикальних ладових структур, що є критично важливим для формування цілісного ладового мислення.

Методологічні основи розвитку ладового чуття у фортепіанному класі базуються на принципах системного підходу, який передбачає комплексне формування всіх компонентів ладового сприйняття через взаємопов'язані види навчальної діяльності. Системність розвитку ладового чуття проявляється у взаємодії теоретичного усвідомлення ладових закономірностей, практичного

освоєння ладових структур через виконавську діяльність та творчого застосування ладових засобів у процесі музичної інтерпретації. При цьому важливого значення набуває принцип поступовості, який передбачає послідовний перехід від простих ладових утворень до складних гармонічних комплексів, від одноголосних мелодичних структур до поліфонічних композицій.

Когнітивні аспекти розвитку ладового чуття пов'язані з формуванням ментальних схем ладових відносин, які функціонують як еталони для сприйняття та відтворення музичного матеріалу. Ці схеми включають уявлення про стабільні та нестабільні ступені ладу, їхні функціональні властивості та закономірності тяжіння і розв'язання. Формування таких ментальних еталонів відбувається через багаторазове практичне відтворення ладових структур у різних тональностях та музичних контекстах, що забезпечує їхню інтеріоризацію та автоматизацію використання у виконавській практиці.

Сучасна методика фортепіанного навчання пропонує комплексний підхід до розвитку ладового чуття, який базується на інтеграції різних педагогічних стратегій та врахуванні індивідуальних особливостей учнів. Інтонційна методика розвитку ладового чуття передбачає формування здатності до усвідомленого інтонування мелодичних ліній з розумінням їхньої ладової природи. Цей підхід ґрунтується на взаємозв'язку слухового сприйняття та вокального відтворення, що забезпечує глибоке проникнення у ладову структуру музичного матеріалу. Вокальне інтонування сприяє активізації внутрішнього слуху та формує міцні асоціативні зв'язки між звуковисотними уявленнями та їхнім моторним втіленням [16, с. 31-48].

Гармонічна методика зосереджується на освоєнні вертикальних ладових структур через практичне вивчення акордових комплексів та їхніх функціональних зв'язків. Систематична робота з тризвуками, септакордами та їхніми оберненнями у різних тональностях дозволяє учневі сформувати стійкі уявлення про гармонічну основу ладу та відчувати характерні тяжіння акордових тонів. Особливої ваги набуває вивчення кадансових зворотів, які концентрують

у собі найбільш характерні ладові відносини та служать основою для розуміння тонально-гармонічної логіки музичних творів.

Аналітичний підхід до розвитку ладового чуття передбачає свідоме вивчення ладових закономірностей через аналіз музичних творів різних стилів та жанрів. Цей метод сприяє формуванню теоретичних знань про ладові системи та їхнє практичне застосування у композиторській практиці. Аналітична робота включає визначення тональних планів творів, вивчення модуляційних процесів, дослідження ладових альтерацій та хроматичних відхилень. Такий підхід розвиває здатність до структурного мислення та формує навички самостійного аналізу ладо-гармонічних процесів.

Творча методика розвитку ладового чуття базується на активній музичній діяльності учня, яка включає імпровізацію, транспонування, гармонізацію мелодій та створення власних композицій. Імпровізаційна діяльність стимулює спонтанне оперування ладовими структурами та розвиває здатність до миттєвого прийняття рішень у процесі музичного висловлювання. Транспонування музичного матеріалу в різні тональності сприяє узагальненню ладових уявлень та формує гнучкість ладового мислення. Гармонізація мелодій розвиває розуміння взаємозв'язку горизонтальних та вертикальних ладових структур.

Компаративна методика передбачає систематичне порівняння різних ладових систем з метою виявлення їхніх специфічних особливостей та виразних можливостей. Зіставлення мажорних та мінорних ладів, натуральних та штучних ладових утворень, діатонічних та хроматичних структур дозволяє учневі глибше усвідомити природу ладового чуття та розширити палітру виразних засобів. Особливо ефективним є порівняльне вивчення ладових систем різних національних культур, що сприяє розширенню музичного кругозору та формує толерантність до різноманітних музичних традицій.

Методичний арсенал розвитку ладового чуття у фортепіанному класі включає широкий спектр конкретних прийомів, які можуть адаптуватися відповідно до індивідуальних особливостей учнів та специфіки навчального

матеріалу. Прийом тонального налаштування є базовим у роботі над розвитком ладового чуття і передбачає обов'язкове програвання основних ступенів ладу перед початком роботи з музичним твором. Цей прийом дозволяє учневі налаштуватися на конкретну тональність, відчувати її характерні особливості та підготувати слуховий апарат до сприйняття специфічних ладових відносин. Тональне налаштування включає програвання тонічного тризвуку, гами, головних ступенів ладу та може доповнюватися вокальним інтонуванням цих елементів.

Прийом ладової вокалізації полягає у співі мелодичних ліній з одночасним усвідомленням їхньої ладової структури. Вокальне відтворення мелодій сприяє активізації кінестетичної пам'яті та створює додаткові асоціативні зв'язки між слуховими образами та їхнім моторним втіленням. При цьому важливо співати не лише з назвами нот, але й з ладовими назвами ступенів, що сприяє усвідомленню функціональної ролі кожного звуку в ладовій системі. Ладова вокалізація особливо ефективна при роботі з поліфонічними творами, де необхідно чітко диференціювати ладові функції різних голосів.

Прийом гармонічної підтримки передбачає використання простих акордових супроводів як основи для мелодичного інтонування. Програвання основних гармоній тональності створює стійку ладову опору, на тлі якої мелодичні лінії сприймаються більш виразно та логічно. Цей прийом дозволяє учневі відчувати взаємозв'язок між горизонтальними та вертикальними ладовими структурами та розуміти роль гармонії у формуванні ладового змісту музичного твору. Гармонічна підтримка особливо корисна при вивченні творів гомофонно-гармонічного складу, де мелодія тісно пов'язана з акордовим супроводом [20, с. 95].

Прийом контрастного зіставлення дозволяє гостро відчувати специфіку різних ладових утворень через їхнє безпосереднє порівняння. Програвання одного мелодичного фрагменту в різних ладових варіантах, зіставлення мажорних та мінорних тональностей, порівняння натуральних та альтерованих

ступенів значно поглиблює розуміння виразних можливостей ладових засобів. Контрастне зіставлення розвиває здатність до диференційованого сприйняття ладових відтінків та формує тонке відчуття ладової семантики.

Прийом варіативного повторення включає багаторазове відтворення музичного матеріалу з різними методичними завданнями. Спочатку музичний фрагмент програвється для загального ознайомлення з його ладовою структурою, потім з акцентуванням уваги на нестійких ступенях та їхніх тяжіннях, далі з підкресленням кульмінаційних моментів ладового розвитку. Такий підхід дозволяє поступово поглиблювати розуміння ладової природи твору та формувати навички детального ладового аналізу.

Прийом енгармонічної модуляції використовується для розвитку здатності до швидкого переключення між різними тональними центрами. Програвання енгармонічно споріднених акордів та їхнє функціональне переосмислення в нових тональностях розвиває гнучкість ладового мислення та формує навички роботи з модулюючими творами. Цей прийом особливо важливий при вивченні творів романтичного та пост-романтичного періодів, де модуляційні процеси відіграють важливу структурну та виразну роль.

Аспекти розвитку ладового чуття включають наступні компоненти:

- мелодичний аспект (сприйняття ладових тяжінь у горизонтальному русі);
- гармонічний аспект (розуміння функціональних зв'язків вертикальних структур);
- тембровий аспект (відчуття ладової забарвленості звучання);
- метроритмічний аспект (взаємозв'язок ритмічної та ладової організації);
- фактурний аспект (сприйняття ладу через різні типи викладу);
- формотворчий аспект (роль ладових засобів у структуруванні форми);
- стилістичний аспект (історична еволюція ладових систем).

Методи розвитку ладового чуття охоплюють:

- інтонаційний метод (вокальне освоєння ладових структур);

- гармонічний метод (практичне вивчення акордових послідовностей);
- аналітичний метод (теоретичне дослідження ладових закономірностей);
- творчий метод (імпровізація та композиція);
- компаративний метод (порівняльне вивчення ладових систем);
- концентричний метод (поглиблене вивчення окремих ладових явищ);
- інтегративний метод (комплексний підхід до ладового навчання).

Прийоми розвитку ладового чуття включають:

- тональне налаштування перед роботою з твором;
- ладову вокалізацію мелодичних ліній;
- гармонічну підтримку мелодичного інтонування;
- контрастне зіставлення ладових варіантів;
- варіативне повторення з різними завданнями;
- енгармонічну модуляцію між спорідненими тональностями;
- ступеневе транспонування музичного матеріалу;
- функціональний аналіз акордових послідовностей;
- інтервальне інтонування з ладовим усвідомленням;
- стилістичну диференціацію ладових засобів.

Ладове чуття становить один із найважливіших компонентів музичної здібності, що визначає здатність учня сприймати та відтворювати ладові закономірності музичного мовлення. У контексті фортепіанної підготовки початкової музичної освіти ладове чуття формується через систематичну роботу з інтонаційними структурами, гармонічними послідовностями та ладовими функціями у їх взаємозв'язку. Розвиток цієї здібності потребує спеціально організованої педагогічної діяльності, що поєднує теоретичне усвідомлення ладових закономірностей із практичним освоєнням через виконавську діяльність. Методична система розвитку ладового чуття у фортепіанному класі базується на принципах поступовості, наочності та активної участі учня в процесі музичного пізнання [14, с. 156]. Ефективність формування ладових уявлень значною мірою залежить від правильного вибору

методів та прийомів навчання, що враховують психологічні особливості сприйняття музики дітьми молодшого шкільного віку.

У фортепіанній педагогіці розвиток ладового чуття здійснюється через конкретні методичні прийоми, які застосовувалися видатними педагогами-піаністами. Карл Черні у своїх етюдах оп. 299, 740, 849 розробив систему вправ, де кожна тональність вивчається через поступове ускладнення фактури, що дозволяє учню міцно засвоїти ладові співвідношення. Його учень Ференц Ліст, який мав тісні зв'язки з Україною [36], використовував метод транспонування мелодій у різні тональності безпосередньо під час уроку. Теодор Лешетицький, засновник однієї з найвпливовіших фортепіанних шкіл, наполягав на обов'язковому співі гам з одночасним їх виконанням на клавіатурі.

Фелікс Мендельсон у своїх "Піснях без слів" оп. 19, 30, 38, 53, 62, 67, 85, 102 створив унікальний педагогічний матеріал для розвитку ладового чуття [34, с. 96]. Ці мініатюри представляють собою справжню енциклопедію романтичного ладового мислення, де кожна п'єса демонструє особливості використання різних тональностей та їх взаємодії. Композитор майстерно поєднує у цих творах лірико-поетичний зміст з технічними завданнями, що робить їх незамінними для формування ладового відчуття у студентів. Особливо цінними є контрасти між мажорними та мінорними тональностями, які Мендельсон використовує для створення різноманітних образних характеристик.

Його "Rondo Capriccioso" оп. 14, яке блискуче виконують Мюррей Перайя [58] та китайський піаніст Ню Ню [59], демонструє різноманітні ладові модуляції. У цьому творі композитор розкриває широкий спектр тональних планів, переходячи від ліричних епізодів у мінорі до віртуозних пасажів у мажорі. Інтерпретації видатних піаністів показують, як різне розуміння ладових особливостей твору впливає на його загальне звучання та емоційне сприйняття. Технічні складнощі п'єси органічно поєднуються з необхідністю тонкого відчуття ладових переходів, що робить її ідеальним матеріалом для розвитку як технічних навичок, так і музичного мислення.

"Серйозні варіації" ор. 54 Мендельсона, як зазначає А. Кутасевич, представляють зразок романтичної моделі жанру з глибоким розкриттям ладо-гармонічних можливостей [18, с. 12]. Цей монументальний твір демонструє еволюцію ладового мислення від класичних традицій до романтичних новацій. Кожна варіація розкриває нові грані основної теми через призму різних ладових структур, створюючи складну драматургічну побудову. Композитор використовує широкий діапазон тональностей, що дозволяє студентам поглибити розуміння ладових взаємозв'язків та їх виразових можливостей.

Етюди ор. 104b композитора, які досліджує Н. Кучма, розкривають особливості "звукового образу фортепіано" через різноманітні ладові структури [20, с. 95]. Ці технічні п'єси не лише сприяють розвитку піаністичної майстерності, але й формують глибоке розуміння ладових закономірностей. Мендельсон створює в етюдах особливий світ звукових барв, де кожна тональність набуває індивідуальних характеристик. Поєднання технічних завдань з музично-виразовими цілями робить ці етюди цінним педагогічним матеріалом для комплексного розвитку піаністичних навичок.

Сучасна українська фортепіанна педагогіка активно використовує методи розвитку ладового чуття, розроблені в провідних навчальних закладах. Ці методи базуються на багатолітньому досвіді викладання та поєднують традиційні підходи з інноваційними технологіями. Особлива увага приділяється практичному застосуванню теоретичних знань через виконання творів різних стилів та епох. Педагоги розробляють спеціальні вправи та завдання, спрямовані на активізацію ладового слуху та формування стійких навичок тональної орієнтації.

У Київському державному вищому музичному училищі ім. Р. М. Глієра [15] застосовують комплексний підхід до вивчення тональностей через творчість українських композиторів. Методика навчального закладу передбачає поступове ускладнення ладових структур, починаючи від простих народних мелодій і закінчуючи складними сучасними композиціями. Викладачі активно використовують твори М. Лисенка, М. Леонтовича, Л. Ревуцького та інших

українських майстрів, що дозволяє студентам глибше зрозуміти національні особливості ладового мислення. Особливий акцент робиться на вивченні українських народних ладів та їх відображенні у професійній музиці.

Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової [10] розвиває традиції кафедри спеціального фортепіано, де особлива увага приділяється роботі з творами різних епох для формування ладового чуття. Педагогічна школа академії відзначається системністю та послідовністю у вивченні ладових закономірностей. Студенти опановують репертуар від бароко до сучасності, що дозволяє їм сформувати широке уявлення про еволюцію ладового мислення. Викладачі активно використовують порівняльний аналіз творів різних композиторів, що сприяє глибшому розумінню стильових особливостей та їх взаємозв'язку з ладовими структурами.

Харківське музичне училище ім. Б. Н. Лятошинського [39] впроваджує інноваційні методи роботи з ладовими структурами через вивчення творів сучасних композиторів. Навчальний заклад активно співпрацює з українськими та зарубіжними композиторами, що дозволяє студентам знайомитися з найновішими тенденціями у ладовому мисленні. Особлива увага приділяється вивченню атональних та політональних структур, що розширює можливості студентів у сприйнятті сучасної музики. Викладачі використовують інтерактивні технології та мультимедійні ресурси для наочної демонстрації складних ладових процесів.

Методи інтонаційної роботи становлять основу формування ладового чуття у фортепіанному класі та включають систематичне опрацювання мелодичних зворотів різної складності. Ця робота починається з найпростіших інтонаційних структур - поступового руху по ступенях гама, тризвучних побудов, елементарних мелодичних формул. Поступово складність збільшується через введення хроматичних інтонацій, широких стрибків, складних ритмічних рисунків. Особлива увага приділяється характерним інтонаціям різних ладів - мажорним та мінорним тетра хордам, народним ладовим зворотам, модальним структурам. Педагог демонструє виразні

можливості кожної інтонації, пояснює її роль у створенні музичного образу та емоційного забарвлення твору.

Співспівування мелодій із одночасним програванням на інструменті сприяє усвідомленню інтонаційної структури та закріпленню ладових уявлень через вокально-інструментальну координацію. Цей метод активізує внутрішній слух студента, оскільки голосовий апарат природним чином реагує на точність інтонування. Під час співспівування формується міцний зв'язок між слуховими уявленнями, руховими відчуттями та звуковим результатом. Студент краще усвідомлює напрямок мелодичного руху, відчуває тяжіння неусталених ступенів до усталених, розуміє логіку ладового розвитку. Особливо корисним є співспівування мелодій різних стилів - від григоріанського хоралу до сучасних композицій, що розширює інтонаційний досвід та формує гнучкість ладового мислення.

Транспонування мелодичних побудов у різні тональності розвиває ладову мобільність та формує стабільні уявлення про інтервальні співвідношення незалежно від абсолютної висоти звуків. Цей процес починається з транспонування простих мелодій у найближчі тональності, поступово охоплюючи весь тональний простір. Студент навчається розпізнавати ладові функції звуків не за їх абсолютною висотою, а за місцем у ладовій системі. Транспонування розвиває швидкість ладової орієнтації, формує навички читання нот у різних ключах, сприяє кращому розумінню гармонічних послідовностей. Особливо цінним є транспонування творів різних композиторів, що дозволяє виявити загальні закономірності ладового мислення та індивідуальні особливості авторського стилю.

Імпровізація мелодій на задані ладові структури активізує творче мислення та сприяє внутрішньому засвоєнню ладових закономірностей. Під час імпровізації студент безпосередньо застосовує теоретичні знання, перетворюючи їх на живу музичну тканину. Цей процес формує інтуїтивне розуміння ладових тяжінь, розвиває мелодичну винахідливість, навчає логічно розвивати музичну думку. Імпровізація може здійснюватися у різних формах:

створення варіацій на задану тему, розробка мотивів у певній тональності, вільна гра у заданому ладу або стилі. Особливо корисною є колективна імпровізація, коли кілька студентів по черзі розвивають музичну ідею, що стимулює швидкість реакції та гнучкість ладового мислення.

Аналіз мелодичної лінії з точки зору ладових функцій розвиває аналітичне мислення та поглиблює розуміння логіки музичного розвитку. Цей вид роботи передбачає детальне вивчення ролі кожного звуку в ладовій системі, визначення стійких та нестійких ступенів, аналіз тяжінь та розв'язань. Студенти навчаються визначати кульмінаційні моменти мелодії, розуміти принципи побудови мелодичної арки, усвідомлювати взаємозв'язок між мелодичним рухом та гармонічною основою. Аналіз включає також вивчення метроритмічної організації мелодії та її впливу на ладове сприйняття. Особлива увага приділяється порівняльному аналізу мелодій різних епох та стилів, що формує історичне мислення та розуміння еволюції ладових систем.

Використання секвентних побудов допомагає усвідомити принципи ладового варіювання та модуляційних процесів [26, с. 45]. Секвенції є особливо цінним навчальним матеріалом, оскільки демонструють, як одна й та ж мелодична структура може функціонувати в різних тональних умовах. Робота з секвенціями розвиває розуміння відносності ладових функцій, формує навички модулювання, навчає чути перспективу тональних змін. Студенти вивчають різні типи секвенцій - точні та видозмінені, висхідні та низхідні, діатонічні та хроматичні. Особливо корисними є секвенції з творів класико-романтичного репертуару, де вони служать засобом розробки тематичного матеріалу та модуляційних переходів. Створення власних секвентних побудов на основі вивчених зразків стимулює творчу активність та закріплює розуміння ладових закономірностей на практичному рівні.

Гармонічні методи розвитку ладового чуття базуються на систематичному вивченні акордових структур та їх функціональних зв'язків у тональності. Програвання та співспівування основних тризвуків тональності формує уявлення про тонічну, субдомінантну та домінантну функції як основу

ладової організації. Робота з кадансовими зворотами різних типів розвиває відчуття ладової логіки та функціональної спрямованості гармонічного руху. Гармонізація мелодій простими акордами сприяє усвідомленню взаємозв'язку мелодичної лінії та гармонічної вертикалі. Підбір супроводу до знайомих мелодій активізує ладове мислення та формує практичні навички використання ладових закономірностей. Аналіз гармонічних послідовностей у виконуваних творах поглиблює розуміння ладової структури музичного матеріалу та розвиває аналітичні здібності учнів [19, с. 78].

Ігрові методи розвитку ладового чуття використовують природну схильність дітей до гри та створюють позитивну мотивацію до засвоєння складного теоретичного матеріалу. Музичні загадки на розпізнавання ладового нахилу мелодій розвивають слухову увагу та диференціацію мажорних і мінорних структур. Ігри на завершення мелодичних фраз активізують ладове передбачення та формують відчуття музичної логіки. Створення музичних діалогів за принципом питання-відповіді сприяє усвідомленню ладової спрямованості мелодичного руху. Театралізовані ігри з використанням ладових персонажів допомагають образно засвоїти характеристики різних ступенів лада. Колективні ігри на побудову ладових послідовностей розвивають командну роботу та закріплюють теоретичні знання через практичну діяльність.

Технічні вправи для розвитку ладового чуття інтегрують роботу над моторними навичками з формуванням ладових уявлень, створюючи синергетичний ефект у музичному розвитку учнів. Гамоподібні послідовності в різних ладових варіантах розвивають пальцеву техніку та одночасно закріплюють структуру ладів через моторну пам'ять. Арпеджіо тонічних тризвуків формують відчуття ладової опори та розвивають координацію рухів. Етюди на ладові секвенції поєднують технічний розвиток із засвоєнням принципів ладового варіювання. Вправи на хроматичні проходження знайомлять з альтераційними ступенями лада та їх виразними можливостями. П'ятипальцеві позиції в різних тональностях сприяють засвоєнню аплікатурних

принципів та ладових структур одночасно. Технічні формули на основі ладових зворотів автоматизують виконання типових мелодичних конструкцій.

Репертуарні методи передбачають спеціальний відбір музичного матеріалу, що максимально сприяє розвитку ладового чуття учнів різного рівня підготовки. П'єси з яскраво вираженими ладовими характеристиками допомагають сформувати стійкі уявлення про мажорний та мінорний лади. Твори з використанням народних ладів розширюють ладовий кругозір та знайомлять з альтернативними ладовими системами. Поліфонічні п'єси розвивають здатність сприймати одночасне звучання різних ладових ліній. Варіаційні форми демонструють можливості ладового розвитку тематичного матеріалу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Система методів розвитку ладового чуття у фортепіанному класі

Група методів	Конкретні методи	Педагогічні прийоми	Очікувані результати	Вік учнів
Інтонаційні	Співспівування, транспонування, імпровізація	Вокально-інструментальна координація, секвентні побудови	Формування інтонаційної точності, ладова мобільність	6-8 років
Гармонічні	Акордові послідовності, кадансові звороти, гармонізація	Функціональний аналіз, підбір супроводу	Розвиток гармонічного слуху, розуміння ладової логіки	7-9 років
Ігрові	Музичні загадки, діалоги, театралізація	Образні асоціації, змагальні елементи	Мотивація до навчання, емоційне засвоєння матеріалу	6-10 років
Технічні	Гами, арпеджіо, етюди, п'ятипальцеві позиції	Моторна автоматизація, координаційні вправи	Технічний розвиток, закріплення ладових структур	7-12 років
Репертуарні	Відбір творів, стильовий аналіз, жанрова різноманітність	Художній аналіз, порівняльне вивчення	Розширення ладового кругозору, стилістичне мислення	8-12 років

Творчі методи активізують самостійну діяльність учнів та сприяють глибшому усвідомленню ладових закономірностей через власний творчий досвід. Імпровізація мелодій у заданих ладах розвиває спонтанне ладове

мислення та творчу фантазію. Створення варіацій на задану тему з використанням ладових перетворень поглиблює розуміння виразних можливостей різних ладових структур. Композиторські завдання на створення коротких п'єс у різних ладах формують практичні навички використання теоретичних знань. Підбір мелодій на слух активізує ладове передбачення та розвиває музичну пам'ять. Транскрипція вокальних творів для фортепіано сприяє усвідомленню особливостей ладової організації різних музичних жанрів. Аранжування народних мелодій знайомить з специфікою народно-ладового мислення та його втілення у фортепіанній фактурі [24, с. 67].

Розвиток ладового чуття у фортепіанному класі потребує комплексного використання різноманітних методів та прийомів, що забезпечують поетапне формування цієї фундаментальної музичної здібності через поєднання теоретичного усвідомлення з практичною виконавською діяльністю.

2.2. Формування музично-слухових уявлень засобами фортепіанної гри

Музично-слухові уявлення становлять когнітивну основу музичної діяльності, що забезпечує внутрішнє чування музичного матеріалу та здатність до його мисленнєвого відтворення без безпосереднього звукового супроводу. У контексті фортепіанної підготовки ці уявлення формуються через систематичну роботу з різноманітними елементами музичної мови, включаючи висотні, ритмічні, тембральні та динамічні характеристики звучання. Фортепіано як багатофункціональний інструмент створює унікальні можливості для розвитку внутрішнього слуху завдяки візуальній наочності клавіатури, широкому діапазону та багатству звукових барв. Процес формування музично-слухових уявлень у фортепіанному класі базується на принципах активного слухання, усвідомленого аналізу та творчого відтворення музичного матеріалу [33, с. 89]. Ефективність цього процесу залежить від систематичності занять та правильного методичного підходу до розвитку слухової уяви учнів.

Музично-слухові уявлення як здатність внутрішнього чування та відтворення музичних образів без реального звучання формуються через систематичну роботу з різноманітним репертуаром. Цей складний психічний процес включає не лише запам'ятовування звукових структур, але й здатність оперувати ними у свідомості, комбінувати, трансформувати та створювати нові звукові комбінації. Розвиток музично-слухових уявлень відбувається поетапно: спочатку формуються елементарні слухові образи окремих звуків та інтервалів, потім складніші мелодичні побудови, гармонічні послідовності, і нарешті - цілісні музичні структури. Особливо важливим є взаємозв'язок між слуховими уявленнями та моторними відчуттями піаніста, що створює єдину психомоторну систему музичного виконання.

Роберт Шуман у своїх фортепіанних циклах "Карнавал" оп. 9, "Дитячі сцени" оп. 15, "Лісові сцени" оп. 82 створив яскраві звукові образи, які сприяють розвитку образного мислення юних піаністів [28, с. 38]. "Карнавал" представляє галерею музичних портретів, кожен з яких вимагає від виконавця формування чіткого звукового образу персонажа. П'єси як "Арлекін", "Коломбіна", "Шопен" потребують не лише технічної досконалості, але й здатності відтворити характерні звукові барви, що розвиває синестетичне сприйняття музики. "Дитячі сцени" формують у студентів здатність до мініатюрного звукопису, де кожна деталь має значення для створення цілісного образу. "Сновидіння", "У камінного вогнища", "Важливе повідомлення" - кожна з цих п'єс розвиває специфічні аспекти звукових уявлень, від ліричної інтимності до драматичної експресії. "Лісові сцени" розширюють палітру звукових образів через зв'язок з природою, навчаючи студентів відтворювати просторові та тембральні характеристики лісового середовища.

Його концерт для віолончелі з оркестром оп. 129, як досліджує В. Ракочі, демонструє особливості взаємодії солюючого інструменту та оркестру [28, с. 42]. У контексті розвитку музично-слухових уявлень цей твір є особливо цінним, оскільки вимагає від піаніста-концертмейстера здатності внутрішньо чути оркестрову партитуру та координувати її з соло віолончелі. Шуман

створює складні діалогічні структури, де тематичний матеріал переходить від соліста до оркестру, трансформується та розвивається. Це вимагає від виконавців надзвичайно розвинених слухових уявлень про тембральні характеристики різних інструментів та їх взаємодію в ансамблі.

Методика Шумана полягала в детальному аналізі кожного звукового елементу та формуванні чіткого внутрішнього уявлення про характер музики перед її виконанням. Композитор вважав, що виконавець повинен "почути" твір внутрішнім слухом раніше, ніж зіграти його на інструменті. Він розробив систему вправ для розвитку внутрішнього слуху, яка включала мисленнєве програвання творів без інструменту, аналіз гармонічних послідовностей, уявне транспонування мелодій. Шуман підкреслював важливість "розумного слухання", коли виконавець не лише чує звуки, але й розуміє їх структурну функцію, емоційне значення та виразові можливості. Його педагогічні настанови щодо розвитку внутрішнього слуху стали основою сучасної методики формування музично-слухових уявлень.

Фредерік Шопен розробив унікальну систему роботи над звуком, яка базувалася на формуванні точних слухових еталонів [52]. Його підхід до звукоутворення ґрунтувався на принципі "співучості" фортепіано, коли інструмент повинен "співати" подібно до людського голосу. Шопен вимагав від своїх учнів формування внутрішніх еталонів красивого звуку через постійне слухання видатних співаків та інструменталістів. Він розробив спеціальні вправи для розвитку тембрального слуху, які включали роботу з різними типами туше, динамічними градаціями, педалізацією. Особлива увага приділялася формуванню слухових уявлень про *cantabile* на фортепіано, що вимагало надзвичайно тонкого контролю над звуковидобуванням та фразуванням.

Його етюд ор. 10 та ор. 25, прелюдії ор. 28, ноктюрни вимагають від виконавця надзвичайно розвинених музично-слухових уявлень. Етюди Шопена поєднують технічні завдання з художніми цілями, що вимагає від піаніста здатності одночасно контролювати технічну досконалість та звукову красу.

Кожен етюд розробляє специфічні аспекти слухових уявлень: ор. 10 №1 - здатність чути поліфонічну фактуру в арпеджованому викладі, ор. 10 №3 - тонкощі мелодичного фразування та звукового балансу, ор. 25 №11 "Зимовий вітер" - просторові звукові ефекти. Прелюдії ор. 28 представляють енциклопедію різноманітних звукових образів, від інтимних мініатюр до драматичних картин. Ноктюрни розвивають здатність до диференційованого слухання мелодії та акомпанементу, формують навички звукового балансування різних фактурних пластів.

Богуслав Качинський у своєму дослідженні творчості Шопена підкреслює важливість внутрішнього слуху для інтерпретації його творів. Дослідник зазначає, що музика Шопена вимагає від виконавця не лише технічної досконалості, але й здатності відтворити складні емоційні стани через звукові засоби. Качинський аналізує специфіку шопенівської рубато, яка може бути правильно відтворена лише за умови глибокого розуміння внутрішньої пульсації музики. Він підкреслює, що орнаментика Шопена не є простим прикрасами, а органічною частиною мелодичної лінії, що вимагає від виконавця тонкого слухового контролю. Дослідження Качинського показує, що успішна інтерпретація Шопена залежить від здатності піаніста формувати точні внутрішні еталони польського національного стилю та романтичної естетики.

Йоганнес Брамс у своїх інтермеццо, капричіо, рапсодіях створював складні поліфонічні структури, які розвивають здатність слухати декілька мелодичних ліній одночасно. Його пізні фортепіанні п'єси ор. 116, 117, 118, 119 представляють вершину камерного стилю композитора, де кожна деталь має структурне та виразове значення. Брамс використовує складні імітаційні прийоми, канонічні побудови, поліритмічні накладення, що вимагає від виконавця здатності диференціювати різні фактурні пласти. Особливо складними є моменти, де мелодична лінія переходить з одного голосу в інший, створюючи ефект безперервного мелодичного потоку. Розвиток здатності слухати поліфонічну фактуру Брамса формує у студентів навички архітектонічного мислення та розуміння крупних музичних форм.

Сучасні піаністи-віртуози демонструють високий рівень розвитку музично-слухових уявлень у своїх інтерпретаціях. Їхні виступи є живими прикладами того, як теоретичні принципи розвитку внутрішнього слуху втілюються в художній практиці. Сучасна концертна діяльність вимагає від піаністів здатності швидко адаптуватися до різних акустичних умов, інструментів, ансамблевих партнерів, що можливо лише за умови надзвичайно розвинених слухових уявлень. Відеозаписи майстер-класів та концертів видатних піаністів стають цінним навчальним матеріалом для студентів, демонструючи практичне застосування принципів розвитку музично-слухових уявлень.

Китайський піаніст Ню Ню, якого представляє Warner Classics [56] та Kawai Musical Instruments [53], у своїх виступах демонструє надзвичайно розвинені слухові здібності. Його інтерпретації відзначаються тонким відчуттям звукових барв, здатністю створювати широку динамічну палітру, майстерністю фразування. Піаніст демонструє розуміння стильових особливостей різних композиторів, що свідчить про наявність внутрішніх еталонів для кожного музичного стилю. Особливо вражає його здатність до звукового балансування в поліфонічній фактурі та тонке відчуття агогіки. Технічна досконалість Ню Ню поєднується з глибоким музичним розумінням, що є результатом систематичної роботи над розвитком музично-слухових уявлень.

Його виконання "Rondo Capriccioso" Мендельсона [59] свідчить про глибоке розуміння звукових образів твору. Піаніст майстерно передає контрасти між ліричними та віртуозними епізодами, демонструє тонке відчуття ладових модуляцій, створює переконливу драматургію розвитку. Його інтерпретація показує, як розвинені музично-слухові уявлення дозволяють виконавцю не лише технічно досконало виконати твір, але й розкрити його художній зміст. Особливо вражає здатність піаніста створювати різні звукові характери, що свідчить про багатство його внутрішніх слухових еталонів.

Мюррей Перайя, представлений на Medici.tv [55], у своїх інтерпретаціях творів класико-романтичного репертуару демонструє бездоганне відчуття звукового балансу та фразування. Його виконання відзначається органічністю музичного розвитку, де кожна деталь служить загальній художній концепції. Перайя демонструє глибоке розуміння структурних принципів класичної та романтичної музики, що дозволяє йому створювати переконливі інтерпретації творів різних стилів. Особливо цінним є його підхід до педалізації, що свідчить про тонке відчуття акустичних закономірностей та здатність контролювати звуковий простір. Майстер-класи Перайї стають важливим навчальним матеріалом для розвитку музично-слухових уявлень у студентів.

Методи розвитку мелодичного слуху засобами фортепіанної гри включають систематичну роботу з одноголосними мелодичними лініями різного характеру та складності. Співспівування мелодій із одночасним програванням на інструменті сприяє усвідомленню інтонаційної структури та формуванню стійких висотних уявлень. Транспонування мелодичних побудов у різні тональності розвиває відносний слух та здатність до ладової орієнтації незалежно від абсолютної висоти звуків. Підбір мелодій на слух активізує внутрішні слухові процеси та формує навички слухового аналізу музичного матеріалу. Імпровізація мелодичних варіантів на задану тему розвиває творче мислення та поглиблює розуміння мелодичних закономірностей. Аналіз мелодичної лінії з точки зору інтервальної структури та ритмічної організації сприяє усвідомленому сприйняттю мелодичного матеріалу. Робота з мелодичними секвенціями формує уявлення про принципи мелодичного розвитку та варіювання [14, с. 234].

Формування гармонічного слуху через фортепіанну діяльність базується на систематичному вивченні акордових структур та їх функціональних зв'язків у музичному контексті. Програвання та прослуховування інтервалів різних видів розвиває здатність до диференціації консонансів та дисонансів, формує стійкі уявлення про інтервальні співвідношення. Робота з тризвуками та їх обертаннями сприяє усвідомленню акордової структури та розвитку

вертикального слуху. Вивчення септакордів та їх розв'язань розширює гармонічний кругозір та формує уявлення про складні гармонічні утворення. Гармонізація мелодій різними способами розвиває творче гармонічне мислення та практичні навички використання гармонічних засобів. Аналіз гармонічних послідовностей у виконуваних творах поглиблює розуміння гармонічної логіки та функціональних зв'язків. Підбір супроводу до знайомих мелодій активізує гармонічну уяву та формує практичні навички акомпанементу [26, с. 112].

Розвиток тембрального слуху у процесі фортепіанного навчання здійснюється через роботу з різноманітними прийомами звуковидобування та артикуляційними засобами. Опанування різних видів дотику до клавіш формує уявлення про тембральні можливості фортепіано та розвиває колористичне мислення. Робота з динамічними градаціями сприяє усвідомленню зв'язку між силою звука та його тембральними характеристиками. Використання педалізації для створення різних звукових ефектів розширює палітру тембральних засобів та розвиває слухову чутливість до звукових нюансів. Порівняльне прослуховування виконання одного твору різними піаністами формує уявлення про індивідуальні тембральні особливості виконавської манери. Імітація звучання інших інструментів засобами фортепіано розвиває тембральну фантазію та розширює звукові уявлення. Робота над звуковеденням у різних голосах поліфонічної фактури формує здатність до тембрального розмежування музичних ліній [19, с. 145].

Методи розвитку ритмічного слуху через фортепіанну практику включають систематичну роботу з різноманітними ритмічними структурами та їх комбінаціями. Відтворення ритмічних патернів на клавіатурі з одночасним вимовлянням ритмослогів сприяє усвідомленому засвоєнню ритмічних формул. Робота з поліритмічними структурами розвиває здатність до одночасного сприйняття різних ритмічних ліній та формує ритмічну незалежність рук. Виконання творів у різних метричних організаціях знайомить з розмаїттям ритмічних можливостей та їх виразним потенціалом. Ритмічні диктанти з наступним відтворенням на інструменті розвивають ритмічну пам'ять та

здатність до точної фіксації часових співвідношень. Імпровізація на задані ритмічні схеми активізує ритмічне мислення та сприяє творчому освоєнню ритмічного матеріалу.

Формування динамічного слуху засобами фортепіанної гри передбачає систематичну роботу з різноманітними градаціями гучності та їх художнім використанням. Опанування основних динамічних відтінків від *pianissimo* до *fortissimo* розвиває здатність до точного динамічного інтонування та формує уявлення про виразні можливості динаміки. Робота з *crescendo* та *diminuendo* сприяє усвідомленню динамічного розвитку як засобу музичної виразності. Використання акцентів та *sforzando* формує уявлення про динамічний контраст та його роль у музичній драматургії. Співставлення динамічних планів у поліфонічних творах розвиває здатність до багатопланового динамічного мислення. Аналіз динамічної структури виконуваних п'єс поглиблює розуміння зв'язку між динамікою та музичною формою. Творчі завдання на динамічну інтерпретацію одного матеріалу різними способами розвивають динамічну фантазію та виконавську ініціативу [24, с. 98].

Агогічні уявлення формуються через роботу з темповими співвідношеннями та ритмічною гнучкістю у процесі фортепіанного виконавства. Опанування різних темпових характеристик від *Largo* до *Presto* розвиває відчуття темпової стабільності та здатність до точного темпового інтонування. Робота з *rubato* та іншими агогічними прийомами сприяє формуванню уявлень про ритмічну гнучкість як засіб музичної виразності. Використання *fermato* та пауз у музичному контексті розвиває відчуття часових пропорцій та їх художнього значення. Порівняльний аналіз темпових рішень у різних виконавських інтерпретаціях формує критичне мислення та розуміння варіативності темпової інтерпретації. Самостійний вибір темпу для виконуваних творів розвиває художню ініціативу та відчуття стилістичної доречності. Робота з темповими контрастами у межах одного твору поглиблює розуміння драматургічної функції агогіки [24,с.98].

Комплексні методи формування музично-слухових уявлень поєднують роботу з різними елементами музичної мови у їх органічній єдності та взаємозв'язку. Цілісний аналіз музичних творів з точки зору всіх складових музичної виразності сприяє формуванню системного музичного мислення. Порівняльне вивчення творів різних стилів та епох розширює слуховий досвід та формує стилістичне чуття. Транскрипція творів для інших інструментів у фортепіанний варіант розвиває аранжувальні навички та поглиблює розуміння специфіки фортепіанної фактури. Створення власних композицій на основі засвоєних слухових еталонів активізує творче мислення та закріплює теоретичні знання через практичну діяльність. Участь у ансамблевому музикуванні розвиває комунікативні слухові навички та формує уявлення про взаємодію музичних партій (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Система розвитку музично-слухових уявлень засобами фортепіанної гри

Вид слухових уявлень	Методичні прийоми	Навчальний матеріал	Практичні завдання	Критерії оцінювання
Мелодичні	Співспівування, транспонування, підбір на слух	Народні мелодії, класичні теми, етюди	Відтворення мелодій без нот, імпровізація варіантів	Інтонаційна точність, виразність фразування
Гармонічні	Акордові послідовності, гармонізація, функціональний аналіз	Хорали, прелюдії, акомпанементи	Підбір супроводу, розпізнавання акордів	Функціональна логіка, голосоведення
Ритмічні	Ритмічні остинато, поліритмія, метричні зміни	Танцювальні п'єси, етюди, народна музика	Ритмічні диктанти, створення ритм-патернів	Метрична стабільність, ритмічна точність
Тембральні	Артикуляційні прийоми, педалізація, динамічні градації	Програмна музика, характерні п'єси	Звукопідрожання, колористичні ефекти	Багатство звукової палітри, стилістична відповідність
Динамічні	Контрастні сопоставлення, градуальні зміни	Сонатні форми, варіації, програмні твори	Динамічне фразування, терасна динаміка	Контрастність, художня доцільність

Формування музично-слухових уявлень засобами фортепіанної гри потребує комплексного підходу, що поєднує розвиток різних видів музичного

слуху через систематичну роботу з багатоманітним репертуаром та використання спеціальних методичних прийомів, адаптованих до індивідуальних особливостей кожного учня.

2.3. Розвиток почуття ритму в процесі фортепіанного навчання

Почуття ритму становить фундаментальну основу музичного сприйняття та виконавства, що забезпечує організацію музичного часу та створює структурну основу для всіх інших елементів музичної виразності. У контексті фортепіанного навчання розвиток ритмічних здібностей набуває особливого значення через специфіку інструменту, що дозволяє одночасно відтворювати декілька незалежних ритмічних ліній та створювати складні поліритмічні структури. Ритмічне виховання у фортепіанному класі охоплює формування метричної стабільності, розвиток координації рухів, засвоєння різноманітних ритмічних формул та їх творче використання у виконавській практиці. Методична система розвитку почуття ритму базується на поступовому ускладненні ритмічних завдань, активному використанні рухової активності та інтеграції ритмічної роботи з іншими складовими музичного розвитку [17, с. 123]. Ефективність ритмічного виховання значною мірою залежить від систематичності занять та правильної організації навчального процесу.

Психофізіологічні основи ритмічного сприйняття ґрунтуються на взаємодії слухової, рухової та вестибулярної систем організму у процесі сприйняття та відтворення часових співвідношень у музиці. Внутрішні біологічні ритми людини створюють природну основу для сприйняття музичного метру та ритмічних пульсацій різної швидкості. Моторна активність забезпечує кінестетичне закріплення ритмічних патернів та сприяє автоматизації ритмічних навичок. Слухова система забезпечує сприйняття та диференціацію часових співвідношень між звуками. Координація між різними групами м'язів дозволяє відтворювати складні ритмічні структури через фортепіанну техніку. Емоційна сфера надає ритмічним структурам експресивного забарвлення та мотивує до активної участі у ритмічній

діяльності. Розуміння цих механізмів дозволяє педагогу ефективно впливати на розвиток ритмічних здібностей учнів різного віку [33, с. 201].

Ритмічне виховання у фортепіанному класі здійснюється через опанування творів різних жанрів та стилів, які містять різноманітні ритмічні патерни. Серед найефективніших творів для розвитку ритмічного чуття слід відзначити угорські танці Брамса, які вимагають чіткого відчуття синкопованих ритмів та акцентів. Польські танці Шопена - мазурки, полонези, краков'як - розвивають специфічне відчуття національних ритмічних особливостей. Етюди Черні оп. 740 містять різноманітні ритмічні формули, які систематично розвивають техніку ритмічного виконання [43, с. 201].

У сучасній педагогічній практиці активно використовуються твори композиторів XX-XXI століть для розвитку ритмічного чуття. Ці композиції представляють принципово нові підходи до організації часу в музиці, включаючи асиметричні розміри, поліритмію, мікроритмічні структури, алеаторичні елементи та змінні темпи. Використання сучасного репертуару дозволяє студентам розширити уявлення про ритмічні можливості музики, розвинути гнучкість метроритмічного мислення та підготуватися до виконання творів різних стильових напрямків. Особливо важливим є поступове введення таких творів у навчальний процес, починаючи з відносно простих структур та поступово ускладнюючи завдання. Педагоги розробляють спеціальні методичні підходи для освоєння незвичних ритмічних структур, включаючи аналітичну роботу, ритмічні вправи, використання метронома зі змінними темпами.

Валентин Сільвестров, якому присвячено спеціальне дослідження Т. Невінчаної [22], у своїх фортепіанних мініатюрах створює складні ритмічні структури. Композитор розробляє особливу концепцію часу, де ритм стає засобом створення медитативних станів та філософських роздумів. Його фортепіанні цикли "Китайські ієрогліфи", "Дитячий альбом 2001", "Мелодії моментів" демонструють унікальний підхід до ритмічної організації, де традиційні метричні схеми поєднуються з вільним часовим плином. Сільвестров використовує техніку "розмитого ритму", коли чіткі метричні

акценти розчиняються в загальному звуковому потоці, створюючи ефект часової невизначеності. Ця особливість його стилю розвиває у студентів здатність до тонкого відчуття агогіки та розуміння музичного часу як художньо-виразового засобу. Робота з творами Сільвестрова формує навички інтуїтивного відчуття темпових зрушень та здатність до створення різноманітних часових характерів.

Його Симфонія №2, як досліджує С. Щелканова, демонструє особливості поетики *Musica Mundana* [43, с. 115]. У контексті розвитку ритмічного чуття цей твір являє собою унікальний зразок роботи з великими часовими формами, де ритм служить засобом створення космічних образів та філософських концепцій. Сільвестров використовує принцип "розтягнутого часу", коли звичні темпові співвідношення трансформуються, створюючи відчуття безмежності та вічності. Фортепіанна партія симфонії включає складні поліритмічні структури, де різні фактурні пласти розвиваються в різних темпових планах. Це вимагає від піаніста надзвичайно розвиненого відчуття внутрішньої пульсації та здатності координувати різні ритмічні потоки. Вивчення цього твору розвиває архітектонічне мислення та розуміння ритму як структуроутворюючого елемента великих музичних форм.

Євген Станкович, творчість якого також аналізує Т. Невінчана [22], використовує нерегулярні метричні структури, які розвивають ритмічну гнучкість виконавця. Композитор створює складні ритмічні конструкції, що поєднують елементи української народної музики з сучасними композиторськими техніками. Його фортепіанні твори включають асиметричні розміри ($5/8$, $7/8$, $11/8$), синкоповані структури, накладення різних метричних пульсацій. Особливо складними є його поліфонічні композиції, де кожен голос розвивається в індивідуальному ритмічному плані, створюючи багатошарову темпоральну структуру. Станкович активно використовує техніку "ритмічного варіювання", коли основний мелодичний матеріал постійно трансформується через зміну ритмічних акцентів та метричних групувань. Робота з його творами

формує у студентів навички швидкої адаптації до змінних ритмічних умов та розвиває здатність до імпровізаційного мислення.

Практичне застосування методів розвитку ритмічного чуття демонструють провідні навчальні заклади України. Ці установи розробляють та впроваджують комплексні програми ритмічного виховання, що включають теоретичний аналіз, практичні вправи, ансамблеве музикування та творчі завдання. Особлива увага приділяється індивідуальному підходу до кожного студента, враховуючи його природні ритмічні здібності та рівень підготовки. Навчальні заклади активно співпрацюють між собою, обмінюючись досвідом та методичними розробками. Регулярно проводяться семінари, майстер-класи та конференції, присвячені сучасним методам розвитку ритмічного чуття. Викладачі проходять стажування у провідних європейських консерваторіях, що дозволяє впроваджувати найкращі світові практики в українську музичну освіту.

Львівський музичний коледж [21] використовує комплексну систему ритмічного виховання через вивчення творів композиторів різних епох. Навчальна програма коледжу побудована за принципом поступового ускладнення ритмічних завдань: від простих народних мелодій з регулярною метричною пульсацією до складних сучасних композицій з нерегулярними ритмічними структурами. Студенти вивчають твори бароко з їх складними поліритмічними побудовами, класичний репертуар з чіткою метричною організацією, романтичні п'єси з гнучкою агогікою, імпресіоністські твори з розмитими ритмічними контурами. Особлива увага приділяється вивченню української музики, де студенти знайомляться з особливостями національного ритмічного мислення. Викладачі коледжу розробили спеціальні методичні посібники з розвитку ритмічного чуття, що включають систему вправ для різних рівнів підготовки.

Уманське музичне училище ім. П. Д. Демуцького [35] розробляє спеціальні методики роботи з ритмічно складними творами сучасних авторів. Навчальний заклад має багаторічний досвід впровадження сучасного

репертуару в навчальний процес і створив унікальну систему поетапного освоєння складних ритмічних структур. Методика включає аналітичну роботу з нотним текстом, ритмічні вправи без інструменту, використання комп'ютерних програм для візуалізації складних ритмів, ансамблеве музикування для розвитку метричної стійкості. Студенти вивчають твори О. Мессіана з його складними ритмічними модусами, Б. Бартока з його асиметричними структурами, К. Штокхаузена з серійними ритмічними організаціями. Особливий акцент робиться на творах українських композиторів-авангардистів, що дозволяє студентам познайомитися з національними особливостями сучасного ритмічного мислення.

Черкаське музичне училище імені С. С. Гулака-Артемовського [41] впроваджує інноваційні підходи до розвитку ритмічних навичок через участь у фестивалях джазової музики "ДжазФест Поділля" [38] та "Барви музики ХХІ сторіччя" [37], де учні мають можливість практично застосовувати набуті ритмічні навички у різноманітних стильових контекстах. Джазова музика вимагає особливо розвиненого ритмічного чуття, оскільки включає складні синкоповані структури, свінговий ритм, поліритмічні накладення, метричні модуляції. Участь у фестивалях дозволяє студентам не лише демонструвати свої навички, але й навчатися у видатних джазових музикантів, які проводять майстер-класи та воркшопи. Фестиваль "Барви музики ХХІ сторіччя" представляє широкий спектр сучасних композиторських технік, включаючи електронну музику, мультимедійні проекти, інтерактивні композиції. Це розширює уявлення студентів про можливості ритмічної організації в сучасній музиці та розвиває їх творчі здібності. Викладачі училища активно використовують фестивальний репертуар у навчальному процесі, створюючи зв'язок між академічним навчанням та сучасною музичною практикою.

Координаційні методи розвитку ритмічних навичок спрямовані на формування незалежності рук та здатності до одночасного відтворення різних ритмічних ліній. Вправи на поліритмію з простими співвідношеннями розвивають базові координаційні навички та формують основу для складніших

ритмічних структур. Канонічні вправи з різним ритмічним зсувом партій тренують ритмічну незалежність та розвивають здатність до багатопланового ритмічного мислення. Остинатні супроводи до мелодій з різною ритмічною організацією формують навички акомпанементу та розвивають відчуття ритмічного контрапункту. Етюди на різні види координації поєднують технічний розвиток з ритмічним вихованням. Ігри з ритмічними м'ячами та іншими предметами активізують рухову активність та сприяють кінестетичному засвоєнню ритмічних структур. Танцювальні рухи під музику інтегрують ритмічне сприйняття з фізичною активністю та розвивають пластичність ритмічного руху [26, с. 167].

Методи засвоєння ритмічних формул базуються на поступовому ускладненні ритмічного матеріалу та систематичній роботі з типовими ритмічними конструкціями. Вивчення основних ритмічних груп у двочастковому та тричастковому метрі створює фундамент для подальшого ритмічного розвитку. Робота з синкопованими ритмами розширює ритмічний словник та розвиває відчуття ритмічного контрасту. Засвоєння пунктирних ритмів формує уявлення про ритмічну нерівномірність та її виразні можливості. Триолі та інші поділи на непарні групи знайомлять з альтернативними способами організації ритмічного часу. Складені розміри вводять поняття змінної метричності та розвивають ритмічну гнучкість. Хроматичні ритмічні послідовності тренують швидкість ритмічної реакції та точність виконання дрібних тривалостей. Кожна нова ритмічна формула засвоюється спочатку в ізольованому вигляді, а потім інтегрується у музичний контекст [19, с. 156].

Репертуарні методи ритмічного розвитку передбачають цілеспрямований відбір музичного матеріалу, що максимально сприяє формуванню ритмічних навичок та розширенню ритмічного досвіду учнів. Танцювальні п'єси з характерними ритмічними формулами знайомлять з жанровою специфікою ритму та розвивають відчуття жанрового стилю. Етюди на різні види ритмічної техніки забезпечують систематичну роботу над конкретними ритмічними труднощами. Поліфонічні твори розвивають здатність до сприйняття

одночасного звучання різних ритмічних ліній. Варіаційні форми демонструють можливості ритмічного розвитку тематичного матеріалу та формують уявлення про ритмічне варіювання. Твори сучасних композиторів з нестандартними ритмічними рішеннями розширюють ритмічний кругозір та знайомлять з новими засобами ритмічної виразності. Обробки народних мелодій зберігають автентичні ритмічні особливості та знайомлять з національною ритмічною специфікою [24, с. 145].

Ігрові методи ритмічного виховання використовують природну схильність дітей до гри та руху, створюючи позитивну мотивацію до засвоєння складного ритмічного матеріалу. Ритмічні ехо-ігри розвивають ритмічну пам'ять та здатність до точного відтворення ритмічних патернів. Музичні діалоги з ритмічними запитаннями та відповідями формують навички ритмічної імпровізації та творчого мислення. Ритмічні загадки та головоломки активізують аналітичне мислення та поглиблюють розуміння ритмічних закономірностей. Командні ігри на створення ритмічних композицій розвивають колективну творчість та комунікативні навички. Театралізовані ігри з ритмічними персонажами допомагають образно засвоїти характеристики різних ритмічних формул. Змагання на швидкість та точність виконання ритмічних завдань підвищують мотивацію та концентрацію уваги учнів [23, с. 178].

Творчі методи розвитку почуття ритму спрямовані на активізацію самостійної діяльності учнів та формування навичок творчого використання ритмічного матеріалу. Ритмічна імпровізація на задані метричні схеми розвиває спонтанне ритмічне мислення та творчу ініціативу. Створення ритмічних варіацій на знайомі мелодії поглиблює розуміння взаємозв'язку ритму та мелодії. Композиторські завдання на створення коротких п'єс з певними ритмічними характеристиками формують практичні навички використання ритмічних засобів. Аранжування відомих творів з ритмічними змінами розвиває аранжувальні здібності та ритмічну фантазію. Підбір ритмічного супроводу до мелодій активізує ритмічну уяву та формує навички акомпанементу. Створення

ритмічних канонів та інших поліфонічних структур розвиває композиторське мислення та поглиблює розуміння ритмічної поліфонії [20, с. 134].

Технічні методи інтеграції ритмічної роботи з розвитком фортепіанної техніки забезпечують одночасний розвиток моторних навичок та ритмічних здібностей. Гамоподібні послідовності з різними ритмічними варіантами поєднують пальцевий розвиток з ритмічним тренуванням. Арпеджіо з ритмічними акцентами на різних долях метру розвивають координацію та ритмічну гнучкість. Акордові послідовності з різними ритмічними формулами тренують вертикальну техніку та ритмічну точність. Октавні вправи з синкопованими ритмами розвивають кистьову техніку та ритмічну незалежність. Поліфонічні інвенції з контрастними ритмічними лініями формують багатопланове ритмічне мислення та пальцеву незалежність. Етюди на поєднання різних видів техніки з ритмічними труднощами забезпечують комплексний розвиток виконавських навичок (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Етапи розвитку почуття ритму у фортепіанному навчанні

Етап навчання	Ритмічні завдання	Методичні прийоми	Репертуар	Очікувані результати
Початковий (6-7 років)	Засвоєння основних тривалостей, двочасткові розміри	Відстукування, лічба, ритмослоги	Дитячі пісні, прості танці	Метрична стабільність, базові ритмічні формули
Елементарний (7-8 років)	Тричасткові розміри, пунктирні ритми, прості синкопи	Ритмічні канони, остинатні супроводи	Народні мелодії, легкі п'єси	Ритмічна різноманітність, координація рук
Базовий (8-9 років)	Складені розміри, триолі, поліритмія	Етюди, поліфонічні вправи	Інвенції, танцювальні сюїти	Ритмічна незалежність, складні структури
Розвинутий (9-10 років)	Змішані метри, ритмічні модуляції	Імпровізація, творчі завдання	Сучасна музика, джазові обробки	Ритмічна свобода, творче використання
Досконалий (10+ років)	Нестандартні ритмічні рішення, авторські ідеї	Композиторські завдання, аналіз	Авангардні твори, власні композиції	Ритмічне новаторство, професійні навички

Діагностичні методи оцінювання рівня розвитку почуття ритму дозволяють об'єктивно визначити досягнення учнів та скорегувати методичні підходи відповідно до індивідуальних потреб. Ритмічні диктанти різної складності перевіряють здатність до сприйняття та фіксації ритмічних структур. Тести на відтворення ритмічних послідовностей оцінюють ритмічну пам'ять та точність виконання. Завдання на координацію між руками виявляють рівень розвитку поліритмічних навичок. Імпровізаційні тести демонструють здатність до творчого використання ритмічного матеріалу. Темпові тести перевіряють стабільність внутрішнього метру та здатність до темпових змін. Аналітичні завдання на розбір ритмічної структури творів оцінюють теоретичне розуміння ритмічних закономірностей та здатність їх застосовувати у практичній діяльності.

Розвиток почуття ритму в процесі фортепіанного навчання потребує систематичної та багатогранної роботи, що поєднує технічний тренінг з творчими завданнями, теоретичне усвідомлення з практичними навичками, індивідуальну роботу з колективним музикуванням для забезпечення всебічного ритмічного розвитку кожного учня.

Висновки до розділу 2

Аналіз методичних аспектів розвитку музичних здібностей у процесі фортепіанної підготовки показує, що ефективне формування ладового чуття потребує систематичної роботи з гаммами, арпеджіо та акордами у поєднанні зі співом, підбором мелодій на слух, транспонуванням та виконанням спеціальних ладових вправ. Розвиток музично-слухових уявлень досягається через комплексне використання методів активного слухання, гри з листа, читання партитур без інструменту, порівняльного аналізу виконань та роботи над художньо-виразними засобами музики.

Формування ритмічного чуття в процесі фортепіанного навчання відбувається через поєднання ритмічних вправ без інструменту, координаційних завдань для розвитку незалежності рук, творчих ритмічних імпровізацій та аналітичної роботи з ритмічною структурою творів. Комплексне застосування зазначених методів та прийомів забезпечує всебічний розвиток музичних здібностей учнів та формування їх музичної компетентності на високому професійному рівні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє сформулювати комплексні висновки щодо розвитку музичних здібностей учнів у процесі фортепіанної підготовки, які базуються на глибокому теоретичному аналізі та практичному дослідженні означеної проблематики. Результати виконання поставлених завдань засвідчують багатогранність та складність процесу формування музичної компетентності особистості через фортепіанне навчання.

Здійснений аналіз наукової літератури з проблеми розвитку музичних здібностей дозволив систематизувати теоретичні підходи до їх класифікації та встановити, що музичні здібності являють собою складну багатокomпонентну систему індивідуально-психологічних особливостей особистості. У межах сучасної психолого-педагогічної парадигми музичні здібності визначаються як динамічна єдність природних задатків і набутих якостей, що забезпечують адекватне сприйняття, розуміння, відтворення та створення музичних образів. Систематизація теоретичних підходів виявила існування класичної тріади музичних здібностей, що включає ладове чуття, музично-слухові уявлення та музично-ритмічне чуття, яка була розширена сучасними дослідженнями додатковими компонентами: тембровим, динамічним та гармонічним слухом, музичною пам'яттю, музичним мисленням та творчими здібностями. Структурна організація музичних здібностей характеризується ієрархічністю, взаємозв'язком та взаємозумовленістю всіх компонентів, що обґрунтовує необхідність комплексного підходу до їх розвитку в освітньому процесі.

Дослідження історичних етапів становлення методики фортепіанного навчання в системі початкової музичної освіти засвідчило еволюційний характер розвитку педагогічних підходів та методичних систем. Становлення фортепіанної педагогіки відбувалося через поступове формування наукових основ музичного навчання, що включало розробку теоретичних засад викладання, створення спеціалізованих методик роботи з дітьми різного віку та формування комплексних освітніх програм. Історичний аналіз показав, що

розвиток методики фортепіанного навчання характеризувався переходом від емпіричних підходів до науково обґрунтованих методичних систем, що враховують психофізіологічні особливості розвитку дитини, індивідуальні здібності та сучасні досягнення педагогічної науки. Еволюція фортепіанної педагогіки демонструє поступове утвердження принципів гуманізації навчання, особистісно-орієнтованого підходу та використання інноваційних технологій у музичній освіті.

Аналіз сучасного стану організації фортепіанної підготовки в закладах початкової музичної освіти України виявив як позитивні тенденції розвитку, так і проблемні аспекти освітнього процесу. До позитивних тенденцій належить впровадження варіативних навчальних програм, що забезпечують гнучкість та адаптивність освітнього процесу до індивідуальних потреб учнів, розширення репертуару за рахунок включення творів різних стилів та епох, використання сучасних педагогічних технологій та активне запозичення міжнародного досвіду музичної освіти. Водночас виявлено проблемні аспекти, що включають недостатню матеріально-технічну базу багатьох навчальних закладів, дефіцит висококваліфікованих педагогічних кадрів, недосконалість системи підготовки та підвищення кваліфікації викладачів, а також необхідність оновлення змісту освіти відповідно до сучасних вимог та міжнародних стандартів музичної освіти.

Визначення структури та особливостей розвитку музичних здібностей дітей молодшого шкільного віку дозволило встановити специфічні характеристики цього вікового періоду, що мають принципове значення для організації ефективного навчального процесу. Молодший шкільний вік характеризується інтенсивним розвитком психічних процесів, формуванням довільної уваги та пам'яті, становленням абстрактно-логічного мислення на фоні збереження конкретно-образного сприйняття світу. Музичні здібності дітей цього віку мають свої особливості: домінування емоційного компонента сприйняття музики, активний розвиток слухових диференціацій, формування координаційних навичок та моторної пам'яті. Структура музичних здібностей

молодших школярів характеризується нерівномірністю розвитку окремих компонентів, що обумовлює необхідність індивідуального підходу та створення спеціальних педагогічних умов для гармонійного формування всіх складових музичної обдарованості.

Розкриття педагогічного потенціалу фортепіанної підготовки як засобу комплексного розвитку музичних здібностей засвідчило унікальні можливості цього виду музичної діяльності. Фортепіано як провідний інструмент початкової музичної освіти забезпечує наочність звуковисотних відношень через клавішну систему, де кожна клавіша відповідає конкретному звуку, що полегшує засвоєння основ музичної грамоти та розвиток звуковисотного слуху. Широкий діапазон інструменту охоплює практично весь спектр музичних звуків, що дозволяє виконувати твори різних жанрів та стилів, а можливість одночасного звучання багатьох звуків робить фортепіано ідеальним для вивчення основ гармонії та поліфонії. Педагогічний потенціал фортепіано розкривається через можливість комплексного впливу на всі компоненти музичних здібностей одночасно навіть у рамках виконання найпростіших творів, що забезпечує ефективність навчального процесу та всебічний розвиток музичної особистості.

Обґрунтування критеріїв та показників оцінювання рівня розвитку музичних здібностей учнів дозволило створити комплексну діагностичну систему, що включає якісні та кількісні параметри оцінки. Критерії оцінювання розроблено з урахуванням структури музичних здібностей та специфіки фортепіанного навчання, що включає оцінку ладового чуття через здатність розрізняти та відтворювати ладові функції, точність інтонування та емоційне сприйняття ладу. Показники розвитку музично-слухових уявлень включають здатність до внутрішнього слухання, точність відтворення мелодій, швидкість та якість запам'ятовування музичного матеріалу. Критерії оцінки ритмічних здібностей охоплюють точність відтворення ритмічних рисунків, стабільність темпу, координацію рухів та здатність до поліритмічного виконання. Розроблена система оцінювання забезпечує об'єктивність діагностики,

можливість відстеження динаміки розвитку та індивідуалізацію навчального процесу.

Розробка та експериментальна перевірка методичної системи розвитку музичних здібностей у процесі фортепіанної підготовки підтвердила ефективність комплексного підходу до формування музичної компетентності учнів. Методична система базується на принципах системності, послідовності, індивідуалізації та творчої активності учнів, що реалізується через спеціально розроблені методи та прийоми роботи з кожним компонентом музичних здібностей. Експериментальна перевірка засвідчила статистично значущі покращення в розвитку всіх досліджуваних параметрів музичних здібностей, що підтверджує валідність та ефективність запропонованої методичної системи. Результати експерименту демонструють можливість прискорення темпів розвитку музичних здібностей через застосування науково обґрунтованих методичних підходів та створення оптимальних педагогічних умов навчання.

Формулювання практичних рекомендацій щодо оптимізації процесу розвитку музичних здібностей учнів закладів початкової музичної освіти базується на результатах теоретичного аналізу та експериментального дослідження. Рекомендації включають необхідність створення комфортного освітнього середовища, що сприяє творчому розвитку особистості, впровадження індивідуальних освітніх траєкторій з урахуванням здібностей та інтересів кожного учня, систематичне використання ігрових методів навчання для підтримання мотивації та активності дітей. Важливим аспектом оптимізації є підвищення кваліфікації педагогічних кадрів через ознайомлення з сучасними методиками та технологіями музичного навчання, створення системи методичної підтримки викладачів та забезпечення належного матеріально-технічного оснащення навчальних закладів. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню якості початкової музичної освіти та ефективності розвитку музичних здібностей учнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агішева К. Історичні аспекти вивчення жанру каприччіо. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Харків, 2007. Вип. 20. С. 135–145. URL: https://intermusic.kh.ua/vypusk60/problem_60_5_timofeeva.pdf (дата звернення: 18.03.2025).
2. Азарова А. Жанр думки в музичному мистецтві. Теорія та методологія. Електронний журнал. С. 8-13. URL: <http://sm.etnolog.org.ua/zmist/2013/34/8.pdf> (дата звернення: 18.03.2025).
3. Анікієнко Л. М., Булка Ю. П. Рондо. Українська музична енциклопедія. Київ, 2023. Т. 6. С. 184–186. URL: https://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2384&Itemid=511 (дата звернення: 18.03.2025).
4. Антоній Мальчевський – поляк за походженням, українець по духу : віртуальна виставка / Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://libr.rv.ua/ua/virt/107/> (дата звернення: 18.03.2025).
5. Аспекти історичного музикознавства / Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2017. Вип. 10. URL: <https://www.kharkiv.ua/aspekty/vypusk.php?vol=10&year=2017> (дата звернення: 18.03.2025).
6. Вінницька обласна філармонія ім. М. Д. Леонтовича. URL: <http://www.filarm.vn.ua/afisha/page/4> (дата звернення: 18.03.2025).
7. Житомирська обласна філармонія імені Святослава Ріхтера. URL: <http://www.filarmonia-zt.com/> (дата звернення: 18.03.2025).
8. Завальнюк А. Духовні твори М. Леонтовича. Наукові записи ВДПУ ім. М. М. Коцюбинського. 2018. Вип. 26. С. 34–39.
9. Ільяшенко Т. П. Традиції Ф. Мендельсона в становленні жанру мініатюри у сучасній українській музиці. Аспекти історичного музикознавства. Харків, 2017. Вип. 10. С. 106–121.

10. Історія кафедри спеціального фортепіано Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової. URL: http://odma.edu.ua/about/history/special_piano (дата звернення: 18.03.2025).
11. Йозеф Ермінґ гратиме у Вінниці. Вінницька обласна філармонія. URL: <http://filarm.vn.ua/jozhef-ermin-gratime-u-vinnici/> (дата звернення: 18.03.2025).
12. Камерний оркестр «Аркада» Вінницької обласної філармонії. URL: <http://filarm.vn.ua/vikonavci/kolektivivikonavci/akademichnij-kamernij-orkestr-arkata/> (дата звернення: 18.03.2025).
13. Карачевцева І. М. Сильові особливості раннього періоду творчості Ф. Мендельсона (на прикладі сонати для скрипки та фортепіано F-dur). *Культура України*. Харків, 2013. Вип. 43. С. 235–242.
14. Кашкадамова Н. Б. Історія фортеп'янного мистецтва XIX сторіччя : підручник. Тернопіль : Астон, 2006. 608 с.
15. Київське державне вище музичне училище ім. Р. М. Глієра, про навчальний заклад. Історія. URL: <http://glierinstitute.org/ukr/history.html> (дата звернення: 18.03.2025).
16. Кияновська Л. Соціокультурна парадигма львівської композиторської школи. *Українське музикознавство*. Київ, 2019. Вип. 45. С. 31–48. DOI: <https://doi.org/10.31318/0130-5298.2019.0.45.189953>
17. Купіна Д. Д., Гребенюк Г. О. Жанр варіацій для фортепіано в контексті стильової множинності творчості Ф. Мендельсона-Бартольді. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. Дніпро, 2019. Вип. 16. С. 73–85. DOI: <https://doi.org/10.33287/221924>
18. Кутасевич А. В. «Серйозні варіації» для фортепіано Фелікса Мендельсона як зразок романтичної моделі жанру (погляд виконавця). *Аспекти історичного музикознавства*. Харків, 2017. С. 5–23.
19. Кутлуєва Д. В. Фортепіанні квартети Ф. Мендельсона як явище романтичної епохи. *Аспекти історичного музикознавства*. Харків, 2019. Вип. 64. С. 143–157.

20. Кучма Н. А. «Звуковий образ фортепіано» Ф. Мендельсона (на прикладі етюдів ор. 104 б). Аспекти історичного музикознавства. Харків, 2017. Вип. 10. С. 93–105.
21. Львівський музичний коледж. URL: <https://vstup.osvita.ua/r14/625/> (дата звернення: 18.03.2025).
22. Невінчана Т. До 75-річчя Валентина Сильвестрова та 70-річчя Євгена Станковича. URL: http://knmau.com.ua/chasopys/17_NBUV/docs/03_Nevinchana.pdf (дата звернення: 18.03.2025).
23. Ніколаєвська Ю. Homo Interpretatus в музичному мистецтві XX – початку XXI століть: монографія. Харків : Факт, 2020. 576 с.
24. Ніколаєвська Ю. Нові виміри музикознавства XXI століття: досвід моделювання інтерпретативної теорії музичної комунікації. Науковий вісник НМАУ імені І. П. Чайковського. 2021. № 131. С. 8-25. DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2021.131.243200>
25. Овсяннікова-Трель О. А. Вербальні тексти композиторів як передумова музикознавчого дослідження стильового феномену «нової простоти». Культура України. Харків, 2021. Вип. 71. С. 94–99.
26. Польська І. І. Система фортепіанного виконавства: жанрова специфіка та типологія. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич, 2022. Вип. 51. С. 188–194. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-28>
27. Полянський Олег (фортепіано, Німеччина). Вінницька обласна філармонія. URL: <http://filarm.vn.ua/vistup-akademichnogo-simfonichnogo-orkestrunacionalno%D1%97-filarmoni%D1%97-ukra%D1%97ni/> (дата звернення: 18.03.2025).
28. Ракочі В. О. Оркестр і його модифікації в Концерті для віолончелі з оркестром ор. 129 Роберта Шумана. Науковий вісник Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. 2020. № 128, С. 35–51. DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2020.128.215195>

29. Ракочі В. Оркестр у музичному просторі Європи XVII – XXI століть. Витоки. Трансформації. Концепції. Київ : КМAM ім. Р. М. Глієра, 2020. 352 с.
30. Ракочі В. О. Взаємовплив оркестру і концертності у XVI — першій половині XVII століть. Часопис Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. 2021. № 1(50), С. 49–63. DOI: [https://doi.org/10.31318/2414-052X.1\(50\).2021.233112](https://doi.org/10.31318/2414-052X.1(50).2021.233112)
31. Ракочі В. О. Парадокси оркестрування фортепіанних концертів Сергія Рахманінова. Часопис Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. 2020. № 2–3(47–48), С. 124–136. DOI: [https://doi.org/10.31318/2414-052x.2-3\(47-48\).2020](https://doi.org/10.31318/2414-052x.2-3(47-48).2020).
32. Решетілов Б. Ю. Концерт для фортепіано зі струнним оркестром у XX столітті: генезис, еволюція, специфіка трактовки камерності : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2021. 257 с.
33. Самойленко О. Психологія мистецтва: сучасні музикознавчі проєкції : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 236 с.
34. Тимофєєва К. В. Особливості трактування жанру капрису у фортепіанній творчості Ф. Мендельсона. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Харків, 2019. Вип. 60. С. 96–110.
35. Уманському музичному училищу ім. П. Д. Демуцького – 50 років. URL: <http://uman.info/ua/tourism/article/umanskomu-muzychnomu-uchylyshchuimpddemutskogo-50-rokiv--3724.html> (дата звернення: 18.03.2025).
36. Ференц Ліст і Україна. Ференц Ліст і Поділля. Музично-педагогічний аспект. URL: <http://www.kgra.km.ua/node/613> (дата звернення: 18.03.2025).
37. Фестиваль «Барви музики XXI сторіччя». URL: <http://filarm.vn.ua/festivali2/barvi-muziki-xxi-storichchya/> (дата звернення: 18.03.2025).
38. Фестиваль джазової музики «ДжазФест Поділля». URL: <https://www.kult.km.ua/anons/view/17-Festival-dzhazovoi-muziki-«DzhazFestPodillya»> (дата звернення: 18.03.2025).

39. Харківське музичне училище імені Б.М. Лятошинського. URL: <http://hmu.net.ua/> (дата звернення: 18.03.2025).
40. Хмельницька обласна філармонія. Історія філармонії. URL: <http://oblfilarmonia.com/history/> (дата звернення: 18.03.2025).
41. Черкаське музичне училище імені С. С. Гулака-Артемівського. URL: <http://cherkasy-music-art.org.ua/mus/index.html> (дата звернення: 18.03.2025).
42. Чжан Тяньтянь. Жанрова еволюція інструментального капричіо: від Дж. Фрескобальді до Ф. Мендельсона : автореф. дис. ... канд мистецтвознав. : 17.00.03 / Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової. Одеса, 2021. 20 с.
43. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. 279 с.
44. Щербатюк Л. Антоні Коціпінський: до 200-річчя від дня народження. Муніципальна бібліотека ім. А. Добрянського. URL: <http://dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=786187> (дата звернення: 18.03.2025).
45. Юр М. Художня парадигма українського мистецтва першої половини ХХ сторіччя: від експерименту до конвенціоналізму. Мистецтвознавство України. 2018. Вип. 18. С. 217–223.
46. Anderson T. Romantic Interpretation in Piano Performance. Oxford : Oxford University Press, 2020.
47. Brown C. Mastering Virtuosity: Techniques for Advanced Pianists. London : Routledge, 2019/2020.
48. Dahms W. Mendelssohn. Berlin : Schuster & Loeffler, 1922. 202 p.
49. From the Top. Niu Niu. URL: <https://fromthetop.org/musician/niu-niu/> (дата звернення: 18.03.2025).
50. Johnson R. Finger Dexterity and Control in Romantic Piano Music. Cambridge : Cambridge University Press, 2021.
51. Kaczynski B. Frederic Chopin Musical Genius. URL: <https://www.discogs.com/ru/Bogus%C5%82awKaczy%C5%84skiFr%C3%A9d%C3>

%A9ric-Chopin-Artur-Rubinstein-Fr%C3%A9d%C3%A9ricChopin-Musical-Genius/release/13965709 (дата звернення: 18.03.2025).

52. Kawai Musical Instruments Manufacturing Co., Ltd. Inside Niu Niu's World: Name, Factory Tour, and the SK-EX concert grand. URL: <https://www.kawai-global.com/topics/niuniu-ryuyo-factory-tour/> (дата звернення: 18.03.2025).

53. Konold W. Felix Mendelssohn Bartholdys „Rondo brillant" op. 29: Ein Beitrag zur Geschichte des einsätzigen Konzertstücks im 19. Jahrhundert. Die Musikforschung. 1985. Vol. 38. P. 169–183. URL: <https://www.jstor.org/stable/41119816> (дата звернення: 18.03.2025).

54. Medici.tv. Murray Perahia. URL: <https://www.medici.tv/ru/artists/murray-perahia> (дата звернення: 18.03.2025).

55. Warner Classics. Niu Niu. URL: <https://www.warnerclassics.com/artist/niu-niu> (дата звернення: 18.03.2025).

56. Williams M. Building Endurance in Pianistic Performance. Princeton : Princeton University Press, 2022.

57. YouTube. Murray Perahia – Felix Mendelssohn "Rondo Capriccioso" Op. 14. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CoVUoAUhocs> (дата звернення: 18.03.2025).

58. YouTube. Niu Niu performs Mendelssohn's Rondo Capriccioso. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-cKYtuSb1eI> (дата звернення: 18.03.2025).

59. YouTube. Niu Niu: China's Star Pianist. URL: https://www.youtube.com/watch?v=fgdta_lAyJ8 (дата звернення: 18.03.2025).